

Den Haag, Oude Molstraat 30/30A-D

bouwhistorische verkenning

bureau voor bouwhistorisch onderzoek J.A. van der Hoeve
Acaciastraat 12 bis A, 3551 BG Utrecht
tel: 030 - 2430147 en 06 - 11360167
jvanderhoeve@telfort.nl

Den Haag, Oude Molstraat 30/30A-D

bouwhistorische verkenning

Opdrachtgever: Stadsherstel Den Haag.
Uitvoering: bureau voor bouwhistorisch onderzoek J.A. van der Hoeve
Onderzoeker(s): J.A. van der Hoeve.
onderzoeksperiode: februari 2024

1. Inhoud

1	1. Inhoud
3	2. Voorwoord
5	3. Bouwgeschiedenis
5	3.1. De Oude Molstraat
6	3.2. Erven met spaarzame bebouwing, 15 ^{de} eeuw
6	3.3. Een eenlaagspand bij Nobelstraat 1-3, 16 ^{de} eeuw
9	3.4. Een dwarsvleugel tegen Oude Molstraat 30, circa 1632
11	3.5. Uitbreiding van Oude Molstraat 30, circa 1687
13	3.6. Modernisering van Oude Molstraat 30, omstreeks 1750
14	3.7. Bedrijfsfuncties en bovenwoningen, vanaf 1849
20	3.8. Restauratie en herbestemming, 1980-'82
27	4. Beschrijving exterieur
27	4.1. Situering en bouwmassa
27	4.2. Gevels
33	5. Beschrijving interieur
33	5.1. Waterput
35	5.2. Kelder
36	5.3. Begane grond
40	5.4. Trappenhuis
43	5.5. Eerste verdieping
45	5.6. Zolderverdieping
51	6. Waardestelling
51	6.1. Rijksmonument en rijksbeschermd stadsgezicht
52	6.2. Samenvatting bouwgeschiedenis
53	6.3. Interne waardestelling
56	6.4. Waardestellingsrepresentatietekeningen
59	7. Gebruikte literatuur en bronnen

2. Voorwoord

Deze bouwhistorische verkenning en waardestelling van het pand Oude Molstraat 30/30A-D, 2513BB te Den Haag (rijksmonument nr. 17864) is opgesteld door het *bureau voor bouwhistorisch onderzoek J.A. van der Hoeve* in opdracht van *Stadsherstel Den Haag*, vertegenwoordigd door de Projectleider Onderhoud & Duurzaamheid M. Temme. Doel van het onderzoek is om de gebouwen uit de beheerportefeuille beter te documenteren ten behoeve van onderhoud en plannen tot verduurzaming.

Bezoek ter plaatse vond plaats op 29 januari en 2 februari 2024. Dat zijn ook de data van alle foto's, tenzij anders vermeld. Bij dit onderzoek heeft geen (deel)ontmanteling of kleuronderzoek plaatsgevonden. Het zolderappartement was ten tijde van bezoek niet bewoond. Ten behoeve van herinrichting waren enkele recente tussenwanden, voorzetwanden en verlaagde plafonds verwijderd.

Verder heeft archiefonderzoek plaatsgevonden in het bouwvergunningenarchief van de Gemeente Den Haag ('inzage bouwtekeningen'), het pands- en tekeningendossier van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) en het archief van Stadsherstel Den Haag. In hoofdstuk 7 zijn de gebruikte literatuur en de digitale bronnen verantwoord.

De panden Oude Molstraat 30 en 32 hebben tot in de late 18de eeuw een langdurige gezamenlijke geschiedenis, zowel in eigendom als in gebruik. Door de aankoop de Stichting Monumentenfonds Den Haag en Omgeving in 1976 werden beide panden weer verenigd in eigendom, waar ze eerder die eeuw al waren verenigd in gebruik (1948/ 1961). Deze stichting was opgericht voor herstel van monumentale panden in de binnenstad van Den Haag. In 1977 kreeg de stichting een nieuwe rechtsvorm als NV Stadsherstel Den Haag en omgeving. De panden Oude Molstraat 30 en 32 waren het eerste bezit en tevens het eerste restauratieproject van (het huidige) Stadsherstel Den Haag.

Het pand heeft een complexe opdeling sinds de restauratie van 1980-'82. Op de begane grond bevinden zich een winkel (Oude Molstraat 30) en een restaurant (Oude Molstraat 30D). Het restaurant omvat ook enkele ruimten in het buurpand Oude Molstraat 32/32A-J. De appartementen op de verdiepingen en zolders hebben de nummers Oude Molstraat 30A (rechterdeel van de eerste verdieping van de voorvleugel en dwarsvleugel), Oude Molstraat 30B (linkerdeel van de eerste en tweede verdieping en zolder van de voorvleugel), Oude Molstraat 30C (rechter deel van de tweede verdieping en zolder van de voorvleugel en de zolder van de dwarsvleugel). Voor de bouwhistorische analyse en de beschrijving wordt het pand als één geheel beschouwd. Het adres Oude Molstraat 30 wordt daarbij gebruikt als pars pro toto (bouwkundige eenheid).

Op basis van het onderzoek ter plaatse en archiefonderzoek is een rapport opgesteld volgens de methodiek en methode uit de 'Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek 2009'. De waardestelling is ingetekend op de laatst-beschikbare tekeningen van het hele gebouw door het architectenbureau Van der Sterre Peetoom bv uit 1982.

Rest mij om iedereen te bedanken die op een of andere wijze heeft bijgedragen aan het onderzoek en de rapportage, met name de gebruikers/ bewoners van de winkel, ateliers, restaurant en appartementen en M. Temme voor de organisatie en begeleiding bij de opname ter plaatse.

Utrecht, 14 maart 2024
J.A. van der Hoeve

3. Bouwgeschiedenis

3.1. De Oude Molstraat

De Oude Molstraat maakt deel uit de dichtbebouwde middeleeuwse ‘burgerstad’ van Den Haag, die op een oude strandwal aan de voet van de Grafelijke Hof (Binnenhof) tot stand is gekomen. Deze wal wordt globaal begrensd door de Prinsegracht aan de zuidzijde en de Noordwal aan de noordzijde. Hierover liep ook de belangrijke handelsweg van Delft naar Leiden (Wagenstraat, Hoogstraat, Lange Voorhout/ Hoge Nieuwstraat), die hier kruiste met wegen naar het noorden (Noordeinde) en westen (Westeinde). Het stratenpatroon is opvallend orthogonaal, vermoedelijk niet zozeer door planmatige aanleg maar vooral door de geografische omstandigheden van de strandwal en de Haagse beek. Het Noordeinde, Zuideinde (Wagenstraat) en Westeinde ontwikkelden zich nog gedurende de middeleeuwen tot bebouwingslinten, een soort voorsteden.

Bij de Grafelijke Hof – vooral het gebied ten noorden ervan – ontwikkelde zich de ‘hofstad’, veel ruimer in opzet dan de compacte burgerstad. Bij de verdergaande groei van de stad in de 17de eeuw bereikte de bebouwing ook een oud veendal aan de zuidoostzijde, waar de aanleg als ‘grachtenstad’ kan worden getypeerd. En hoewel Den Haag pas in 1809 stadsrechten kreeg, had de nederzetting al in de middeleeuwen alle kenmerken van een stad.¹

Vogelvluchtkaart van Den Haag omstreeks 1570, geschilderd door Cornelis Elands uit 1663 (HGA beeldbank, nr. HGA003027974). Op deze bijna noord-georiënteerde kaart valt de burgerstad aan de linkerkzijde te herkennen, de binnenhof en hofstad aan de rechterzijde. De ‘vorsteden’ zijn aan de linker- en bovenzijde herkenbaar, respectievelijk het Westeinde en Noordeinde.

¹ Steegh 1985, pag. 129-130.

De Oude Molstraat is een van de oude straten in de stadskern van Den Haag, lopende vanaf de centrale marktplaats (Groenmarkt/ Dagelijkse Groenmarkt/ Vismarkt) naar de Molenstraat aan de noordelijke stadsrand. Aanvankelijk was de Oude Molstraat een secundaire straat, wellicht niet meer dan een achterpad of een ontsluitingsweg voor de hofstede op de landerijen van het Sint Nicolaas Gasthuis ten noorden van de Molenstraat. In het tweede kwart van de 16de eeuw kwam de hofstede aldaar in bezit van de rentmeester generaal Willem Goudt, die het uitbouwde tot een manifest patriciërshuis. Nadien kwam het patriciërshuis in handen van de Oranjes, die het uitbouwden tot het huidige paleis Noordeinde. De landerijen ten noorden van de stad kregen een functie als Paleistuin.

Voor 1592 had deze straat de naam Gasthuissteeg, genoemd naar het middeleeuwse Sint Nicolaas Gasthuis op de hoek van de Oude Molstraat en Grote Halstraat. Na 1592 koos men voor de naam de Molstraat, ontleend aan de herberg De Drie Mollen op de hoek met de Grote Halstraat. Deze nieuwe naam hield waarschijnlijk verband met opheffing van het gasthuis na de Reformatie. Bij de uitbreidingen van de stad in de 17de eeuw kwam een tweede Molstraat tot stand, gelegen tussen de Gedempte Burgwal en Amsterdamse Veerkade. Om verwarring te voorkomen werden de adjectieven oud en nieuw toegevoegd: Oude Molstraat en Nieuwe Molstraat.²

3.2. Erven met spaarzame bebouwing, 15de eeuw

Over de oudste bebouwing aan de Oude Molstraat zijn weinig gegevens beschikbaar. Tot de 15de eeuw lijkt zelfs nauwelijks sprake van bebouwing. In het Hofboek van 1458 worden enkele eenvoudige ‘kameren’ of eenkamerwoningen aan de rand van grotere erven (van de huizen aan de Nobelstraat?) genoemd, gecombineerd met eenvoudige werkplaatsen en tuinmuren. Eén van deze werkplaatsen was de looischuur van de zadelmakers Jacob en Claes Claeszoon, gelegen ter hoogte van Oude Molstraat 26 en 28. Een bijbehorend huisje en een waterput lagen ter hoogte van Oude Molstraat 30, het erf ter hoogte van Oude Molstraat 30 en 32.³ Claes Claeszoon woonde overigens niet in dit huisje, hij had een groot huis aan het begin van het Noordeinde waarvan het achtererf grensde aan de Oude Molstraat. De looischuur lag voor hem gezien dus aan de overkant van de straat. De put wordt genoemd in een acte van 1454, waarin Schout en Schepenen grond ter hoogte van Oude Molstraat 30-32 afstaan aan de zadelmaker Claes Claeszoon. Deze Claes had hier op eigen kosten een openbare ‘stinckput’ (een publieke vuilnisstort) gedempt, het terrein geëgaliseerd en een ‘bornput’ geslagen. Ongetwijfeld is dit de waterput in Oude Molstraat 30, die nu half onder de huidige rooilijn ligt.⁴ De put was niet alleen dienstbaar aan de nering van Claes Claeszoon, maar werd ook gebruikt door de bewoners in de directe omgeving.

De demping van de ‘stinckput’ geschiedde als onderdeel van de intensievere bewoning en verdichting van de stad in de late middeleeuwen, waar voor dit soort open vuilnisbelten geen plek meer was. Ook zullen aanpassingen in de rooilijn hebben plaatsgevonden. Met het recht-trekken van de rooilijn verdween de put half onder de bebouwing. In deze periode vond ook een versteningsproces plaats, waarbij nieuwe huizen niet meer in vakwerk of hout werden uitgevoerd maar in baksteen. Bestaande houten huizen werden geleidelijk vervangen in steen. Dit was ook het geval aan de Oude Molstraat.

3.3. Een eenlaagspand bij Nobelstraat 1-3, 16de eeuw

Hiervoor is al gesignaleerd dat er enkele kameren op de rand van het erf van een groot huis aan de Nobelstraat stonden, het huis Nobelstraat 1-3. Dit patriciërshuis was in de late 15de eeuw eigendom geworden van Jacob Pijnsen, lid van een voorname Delftse familie. Zijn

² Molhuysen 1982, pag. 14.

³ Molhuysen 1982, pag. 9.

⁴ Molhuysen 1982, pag. 10.

verhuizing naar Den Haag had te maken met zijn nieuw verworven positie aan het Hof van Holland, de hoogste rechtelijke instantie in het gewest Holland. Hij liet het huis moderniseren en kocht ook enkele percelen en huizen aan om zijn erf te kunnen vergroten, waaronder de percelen met bebouwing ter hoogte van Oude Molstraat 30 en 32 in 1516. De familie bleef eigenaar tot 1687.⁵ Zij lieten hier bijgebouwen bij het patriciërshuis, dienstwoningen voor personeel en huurwoningen voor de kleine middenstand bouwen. Eén daarvan was het huis Oude Molstraat 32, dat vermoedelijk tussen 1561 en 1585 is gebouwd door Gertruid Pijnsen, een kleindochter van Jacob Pijnsen en weduwe van de Hofraad mr. Dammas van Droogendijck.⁶ Het huis Oude Molstraat 30 moet ook uit deze periode stammen, gezien de aanwezigheid van een kelder met een kruisgraatgewelf onder het linkerdeel van de voorvleugel. Op basis van de opzet en vorm wordt een 16de-eeuwse datering vermoed. Hoe het huis er in zijn geheel uitzag is onduidelijk, maar wellicht was sprake van een éénlaags dwarshuis met een zadeldak evenwijdig aan de straat zoals getekend op de oudste vogelvluchtplattegronden van Den Haag.

De vermoedelijk 16de-eeuwse kelder onder de voorvleugel.

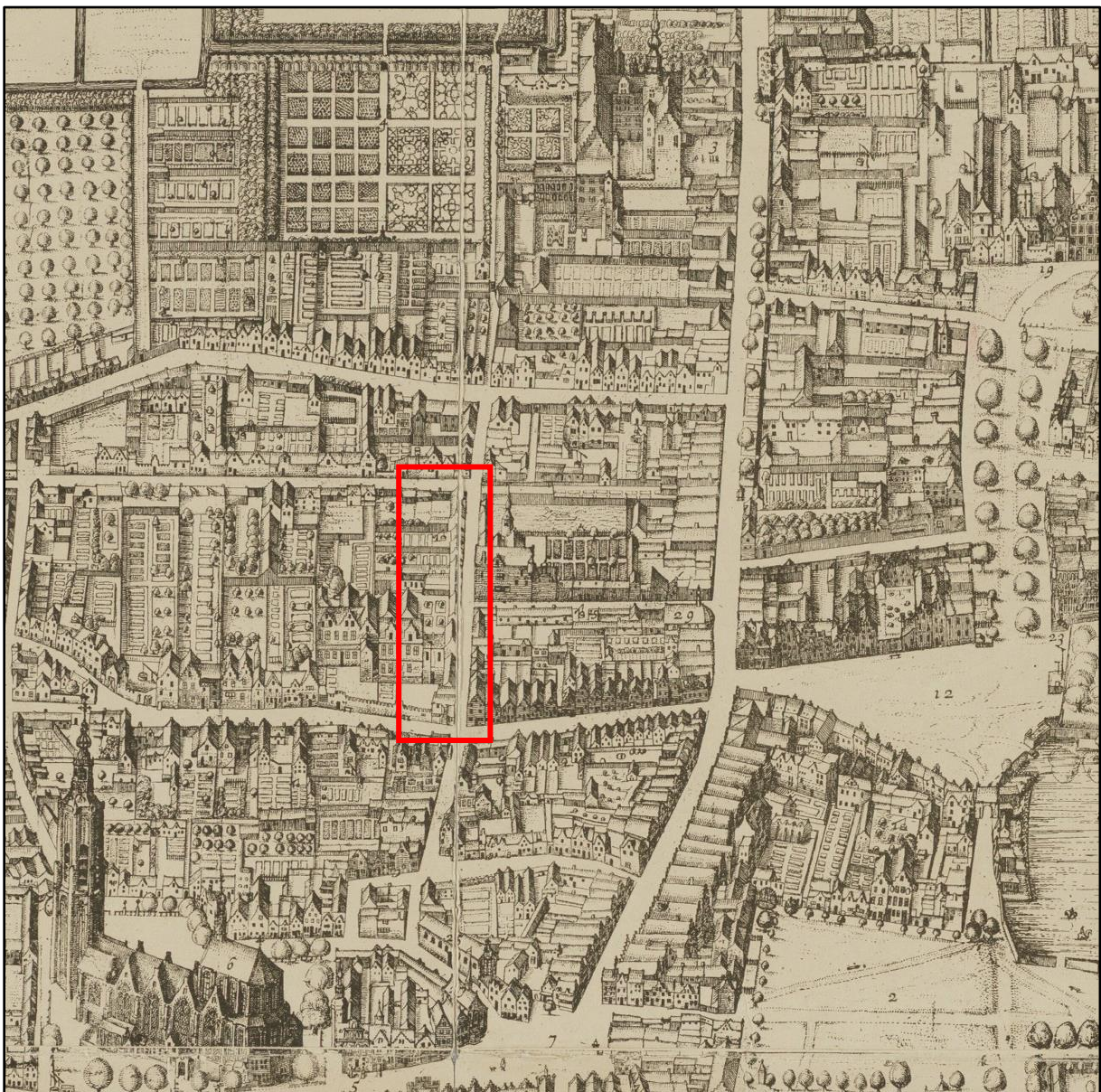
De tachtigjarige oorlog en reformatie had veel gevolgen voor een aantal katholieke patriciërsfamilies, waaronder de familie Pijnsen - Van Droogendijck. Zij moesten vluchten en hun bezittingen werden genaast. Dat gold in elk geval voor het grote huis aan de Nobelstraat. In hoeverre dat gevolgen had voor de huizen Oude Molstraat 30 en 32 is niet duidelijk, want deze werden verhuurd. Omstreeks 1580 vond rechtsherstel plaats, waarmee de familie Pijnsen - Van Droogendijck hun eigendommen (deels?) terug kregen.

De oudste afbeelding van het huis Oude Molstraat 30 is te vinden op een geschilderde kaart van Den Haag door Cornelis Elands uit 1663, waarop de situatie uit circa 1570 staat afgebeeld. Het vermoeden bestaat dat hij een oudere tekening heeft gekopieerd. Daarmee is dit het

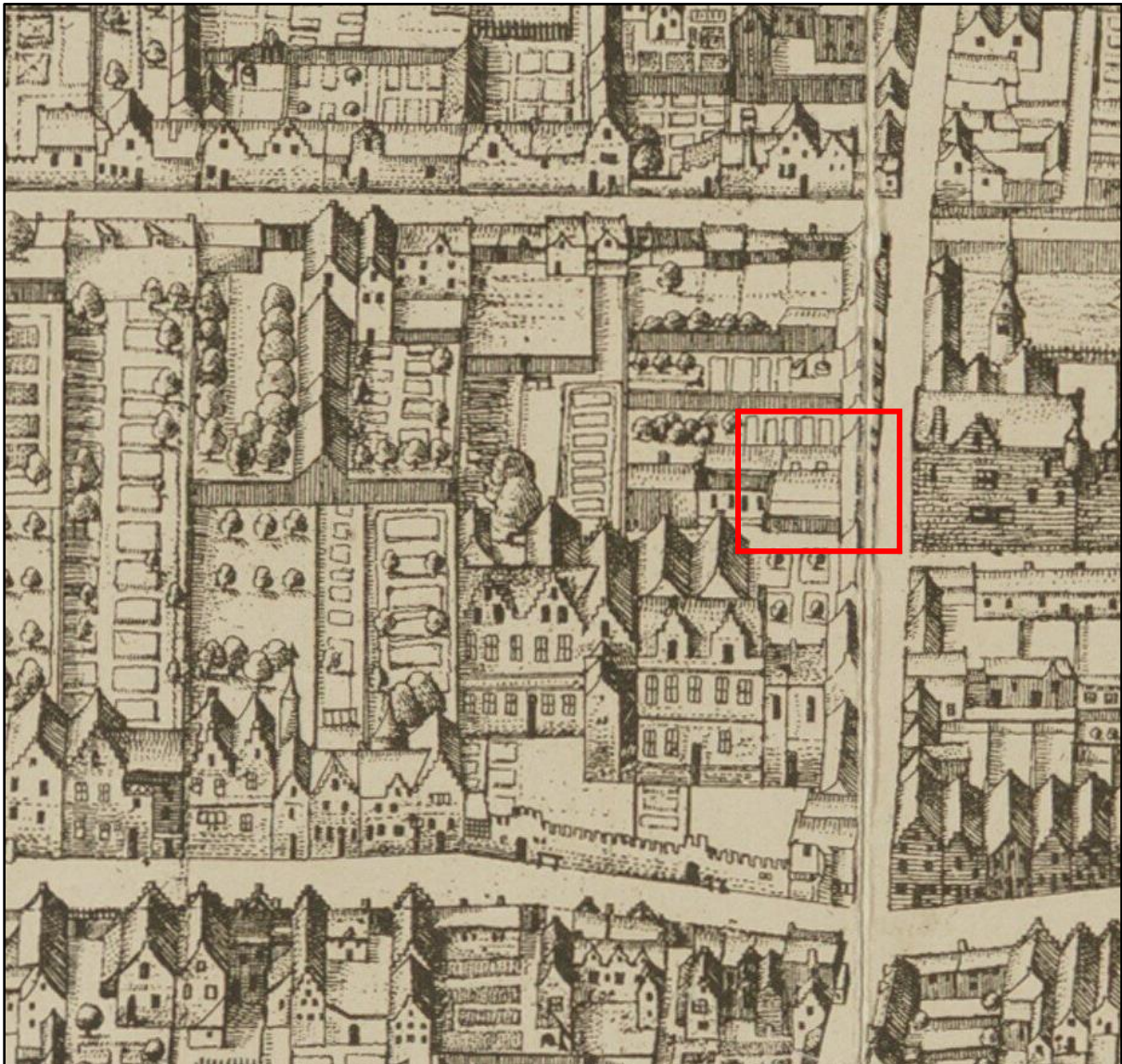
⁵ Molhuysen 1982, pag. 13.

⁶ Molhuysen 1982, pag. 13.

oudste stadsbeeld van Den Haag. De betrouwbaarheid van deze kaart is onduidelijk, hoewel veel details waarheidsgetrouw lijken. De situatie aan de Oude Molstraat is onduidelijk door het 'ineengeschoven perspectief'. Er lijkt sprake van aaneengesloten ondiepe huizen, vermoedelijk éénlaags met een zadeldak evenwijdig aan de straat. Aan de achterzijde lijken aanbouwen aanwezig. De vogelvluchtplattegrond van Bos en Van Harn uit 1616 geeft een soortgelijk beeld als het schilderij van Elands, namelijk een aaneengesloten reeks (vermoedelijk) éénlaags dwarshuizen, waarvan de zadeldaken evenwijdig aan de straat liggen. Er zijn wel verschillen herkenbaar. De zuidelijke huizen (Oude Molstraat 16-30) staan aan de rand van het perceel van het patriciërshuis aan de Nobelstraat, het huis Oude Molstraat 32 heeft aanbouwen haaks tegen de achtergevel (vermoedelijk bijgebouwen van Nobelstraat 1-3) en de noordelijke huizen (Oude Molstraat 34-36) hebben eigen tuinen. Die laatstgenoemde huizen lijken op de tekening iets forser en hebben incidenteel aanbouwen aan de achterzijde of zelfs dwarsvleugels.

Gedeelte van de vogelvluchtplattegrond van Den Haag door C. Bos en J.J. van Harn uit 1616/ reprint uit 1919 (HGA beeldbank, nr. z.gr. 0007a). De bebouwing aan de westzijde van de Oude Molstraat lijkt te bestaan uit een aaneengesloten reeks ondiepe dwarshuizen, waarvan de zadeldaken evenwijdig aan de straat liggen.

Detail uit de vogelvluchtplattegrond van Den Haag door C. Bos en J.J. van Harn uit 1616/ reprint uit 1919 (HGA beeldbank, nr. z.gr. 0007a). Het pand Oude Molstraat 30 is omkaderd.

3.4. Een dwarsvleugel tegen Oude Molstraat 30, circa 1632

Diederik van Beieren van Schagen, heer van Goudriaan, woonde sinds zijn huwelijk met Margriet van Noot in 1608 in het grote huis Nobelstraat 1-3. Hij heeft veel verbeteringen aan dat huis laten aanbrengen, maar ook diverse aanpassingen in de bijgebouwen doorgevoerd. Op zijn verzoek verving het stadsbestuur in 1622 de put van Oude Molstraat 30 door een pomp aan de straat.⁷ Daarnaast hadden zij veel last van geluidsoverlast en muizen afkomstig uit de stallen in de bijgebouwen aan de Oude Molstraat. Dat leidde tot diverse aanpassingen in de bebouwing aan de Oude Molstraat in 1632. De stal werd verplaatst naar een bijgebouw achter in de tuin, verder van het huis gelegen. De oude stal kreeg de functie van was- en bakhuis, geflankeerd door een overwelfde dienstgang voor transport van turf en as. De gebouwen op Oude Molstraat 30 en 32 – bevattende twee woningen en een washuis – kregen bovendien de functie van ‘*turff ende houtschuur, mitsgaders een vollier [volière] aen mijn thuyn om alderhande vogels in te houden en te nestelen.*’ Boven de turfschuur waren kamers voor ‘*siecken ende knechts*’. De archiefonderzoeker C. Stal suggereert dat dit een aanwijzing is voor de

⁷ Molhuysen 1982, pag. 19.

bouw van de dwarsvleugel van Oude Molstraat 30, een plek waar volgens de kaart van Bos en Van Harn uit 1616 al eerder bijgebouwen stonden.⁸ De kapconstructie kan inderdaad uit deze periode stammen, zij het dat er wel aanwijzingen zijn voor aanpassingen (zie de volgende paragraaf).

De kapconstructie van de dwarsvleugel, waarvan de stapelspanten en flieringen vermoedelijk uit circa 1632 dateren.

Voor de bouwgeschiedenis van Oude Molstraat 30 en 32 bestaat een bijzondere bron, namelijk een beschrijving van de eigenaar Diederik van Beieren van Schagen. Hij beschrijft in 1647 de huizenrij aan de westzijde van de straat. Na Oude Molstraat 28 (paardenstal) volgt Oude Molstraat 30, bestaande uit twee delen (woonhuis en spelhuis):

‘daeraen quam een huys twelck verhuurt wert, hebbende een voorhuys ende een keucken, beyde redelick groot, daerboven camers, een weinig onder het dack afgeschoten; daeraen quam een washuys ende spoelhuys van mijn huys in de Nobelstraat, in welck washuys stont de helft van een put, daarvan de wederhelft quam aen straet, daer nu een pompe gestelt is. Daerboven was mede een solder met hooge borstwering.’

Dan volgt Oude Molstraat 32:

‘Daeraen quam een huys bij Doctor Schenkel bewoont, staende over ’t huys van Baertwijck, hebben beneden een propre voorhuys aan de zuytsijde, een propre keucken met een bedstede daerin, aen de noortsijde een propre camer met een schoorsteen ende daeraen noch een waskeukentje. Ende boven ’t voorseide huys, keucken ende camer, camers mede als voren wat afgeschoten onder ’t dack: daer geen gevels en stonden.’⁹

⁸ Molhuysen 1982, pag. 20

⁹ Molhuysen 1982, pag. 18-19.

De panden Oude Molstraat 30 en 32 worden volgens de interpretatie van C. Stal hierboven beschreven als eenlaagshuizen met een zadeldak evenwijdig aan de straat.¹⁰ Oude Molstraat 30 heeft bovendien een haakse vleugel, waarin het washuis met een zolder (met een hoge borstwering).

3.5. Uitbreiding van Oude Molstraat 30, circa 1687

In 1687 kocht de loodgieter Thomas Guyse het huis aan de Nobelstraat 1-3 met alle bijgebouwen aan de Oude Molstraat.¹¹ Hij was een typische bouwondernemer, die grote huizen kocht, splitste, verbouwde en weer verkocht. Ook hier. De panden Oude Molstraat 30 en 32 verbouwde hij tot zelfstandige woonhuizen. Hij verhoogde de voorvleugel van Oude Molstraat 30 tot twee bouwlagen met een (nieuwe) kap. De put verdween onder de vloer van de begane grond, de pomp aan de straat werd opgeheven. Er zijn aanwijzingen dat de dwarsvleugel grondig onderhanden is genomen, mogelijk zelfs ingekort, verhoogd en opgedeeld in twee bouwlagen. De spanten lijken te zijn herplaatst. Daarop wijst het ontbreken van de spanten met de telmerken I en III (zie beschrijving). Met het inkorten van de dwarsvleugel kon het huis verzelfstandigd worden ten opzichte van de bijgebouwen van Nobelstraat 1-3. Ook het trappenhuis met de spiltrappen moet uit de fase stammen.

De achtergevel van de dwarsvleugel dateerde waarschijnlijk ook uit deze bouwfase, oorspronkelijk nog in de vorm van een topgevel. De afvolging was van jongere datum. Controle hiervan is niet meer mogelijk na de sloop en vernieuwing ervan in 1980-'82.

Guyse bleek geen goede ondernemer, want hij raakte in ernstige financiële problemen. Hij verdween met de Noorderzon in 1690. Zijn schuldeisers stelden curatoren aan om de bezittingen te verkopen via een veiling. De huizen Oude Molstraat 30 en 32 werden buiten deze veiling om verkocht aan John Dellon, agent van de Prins van Waldeck en sollicitateur-militair.¹² Oude Molstraat 32 was bestemd voor de huisvesting van zijn dochter Wilhelmina en haar man Lodewijk van Renesse, een klerk bij de Staten van Holland. Geen aanzienlijke maar wel een goede aanstelling. Het huis Oude Molstraat 30 werd verhuurd.¹³ Wilhelmina woonde nog tot aan haar dood in 1745 in het huis Oude Molstraat 32, sinds 1734 als weduwe. De erfenis ging voor een groot deel op aan liefdadige schenkingen, zodat de erven genoodzaakt waren om de beide huizen bijna per direct te verkopen.

Links: de grenenhouten balklaag van moer- en kinderbinten boven de eerste verdieping, vermoedelijk uit circa 1687.

Rechts: de aanlanding van de laat-17de-eeuwse spiltrap op de zolder van de dwarsvleugel, voorzien van een balustrade met zware gedraaide balusters.

¹⁰ Molhuysen 1982, pag. 19.

¹¹ Molhuysen 1982, pag. 22.

¹² Molhuysen 1982, pag. 24.

¹³ Molhuysen 1982, pag. 24 en 25.

Links: overzicht van de laat-17de-eeuwse spiltrap in de hoek tussen de voor- en dwarsvleugel, gezien vanaf de eerste verdieping.

Midden: detail van de trapspil van de spiltrap, voorzien van dragende treden. Herkenbaar zijn de pen-gatverbindingen met toognagels.

Rechts: het zandstenen venster op de eerste verdieping van het trappenhuis (laat 17de eeuw).

Links: bouwspoor in de rechterzijgevel van de voorvleugel, waarin herkenbaar de laat-17de-eeuwse kopgevel en de verhoging uit de 18de eeuw, foto Snoeck aannemersbedrijf BV uit 1980 of 1981 (archief Stadsherstel).

Rechts: de voorgevel met aanduiding van de hoogte van het 17de-eeuwse gebouw. De huidige voorgevel dateert uit het midden van de 18de eeuw.

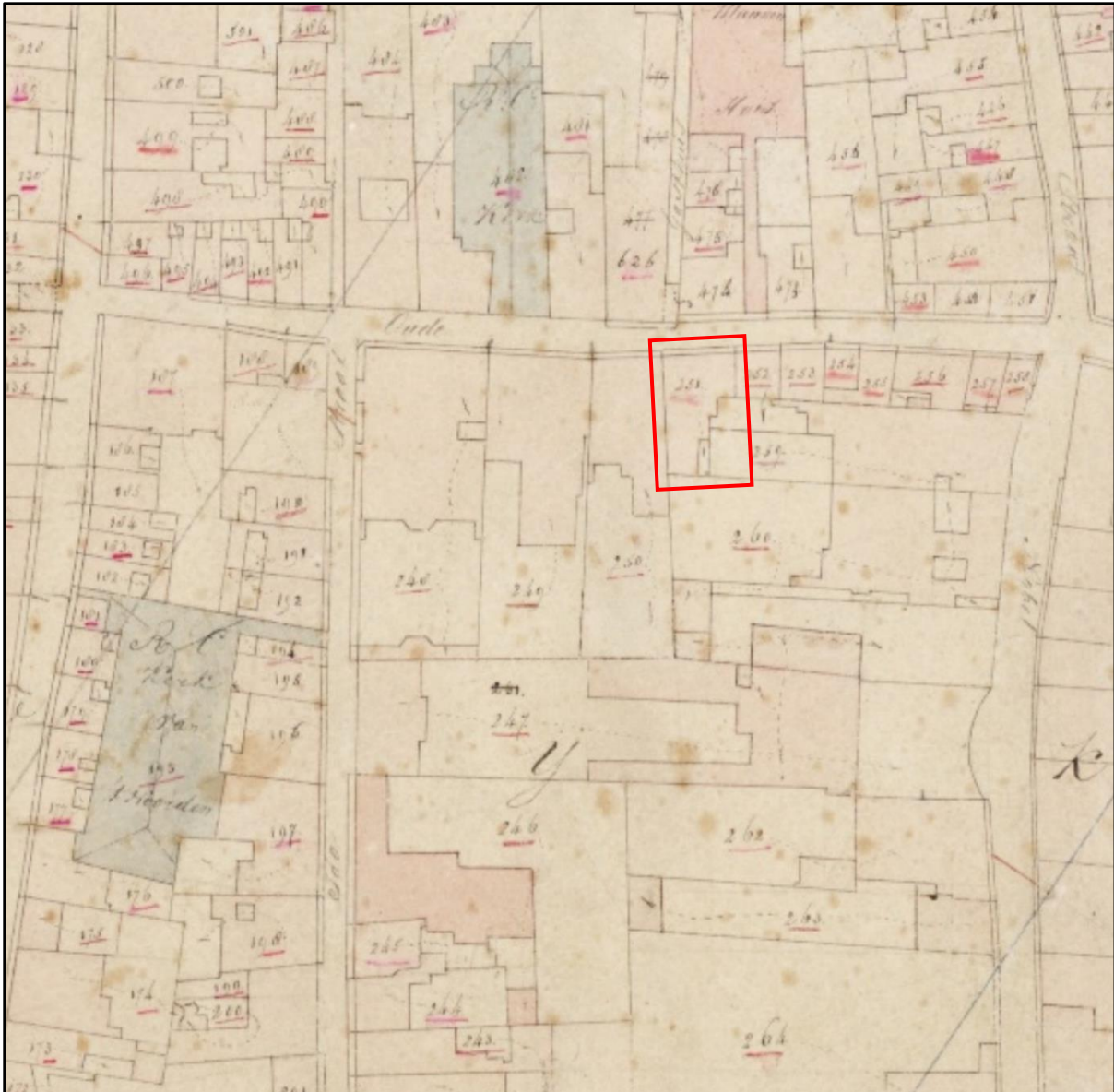
3.6. Modernisering van Oude Molstraat 30, omstreeks 1750

De huizen Oude Molstraat 30 en 32 kwamen in 1745 in handen van de advocaat mr. Adriaan Wittert, heer van Valkenburg, die gehuwd was met zijn achternicht Maria Gerarda Witters.¹⁴ Hij betrok in eerste instantie het pand Oude Molstraat 30. Dat gaf mogelijkheid om het buurpand te verbouwen en te moderniseren. Na voltooiing daarvan is het pand Oude Molstraat 30 aanzienlijk vernieuwd. Het huis kreeg een extra verdieping aan de voorzijde en een nieuwe voorgevel, terwijl de indeling en interieur-afwerking gemoderniseerd zijn.

Uitsnede uit de kadastrale kaart uit circa 1830 (RCE beeldbank, nr. MIN08051D01). Het perceel met het pand Oude Molstraat 30 is omkaderd.

¹⁴ Molhuysen 1982, pag. 29.

Detail uit de kadastrale kaart uit circa 1830 (RCE beeldbank, nr. MIN08051D01). Het pand Oude Molstraat 30 is omkaderd. Het pand heeft een aanbouw aan de achterzijde, waarnaast een smalle lichthof.

Oude Molstraat 30 bleef nog tot 1770 eigendom van Wittert, daarna van dokter Johannes Jorissen. Ook in de 19de eeuw werd Oude Molstraat 30 bewoond door welgestelde eigenaars, waaronder de secretaris van het departement der marine J. de Jong, de ambtenaar van de burgerlijke stand A.F. ten Dall en de apotheker Chr.H. Kleszenaar.¹⁵ Op de kadastrale minuut van circa 1830 heeft het pand reeds zijn huidige hoofdvorm, maar wel met een (eenlaags) aanbouw tegen de achtergevel. Deze aanbouw is gesloopt in 1980.

3.7. Bedrijfsfuncties en bovenwoningen, vanaf 1849

Oude Molstraat 30 kwam in 1849 in gebruik van de passamentwerker Nolet, daarna vanaf 1882 de boekbinders Reterink en De Meulenmeester. Uit deze periode moet ook de winkelpui dateren (circa 1880). De bovenverdiepingen werden verhuurd voor bewoning.¹⁶ De vensters in de voorgevel werden gemoderniseerd door plaatsing van zesruitsschuiframes op de eerste

¹⁵ Molhuysen 1982, pag. 33.

¹⁶ Molhuysen 1982, pag. 36.

verdieping en tweeruitsstolpramen op de tweede verdieping (19de eeuw). Het linker venster op de tweede verdieping is verbreed ten behoeve van een driedelig raam. De datering van deze ingreep is onduidelijk. Zeker is wel een datering vóór 1941, want dan staat hij getekend als bestaand. De achterliggende ruimte was een atelier (werkruimte aan huis?).

De 19de-eeuwse winkelpui van Oude Molstraat 30, foto van de Dienst Stedelijke Ontwikkeling op 12 maart 1990 (HGA beeldbank, nr. 206172).

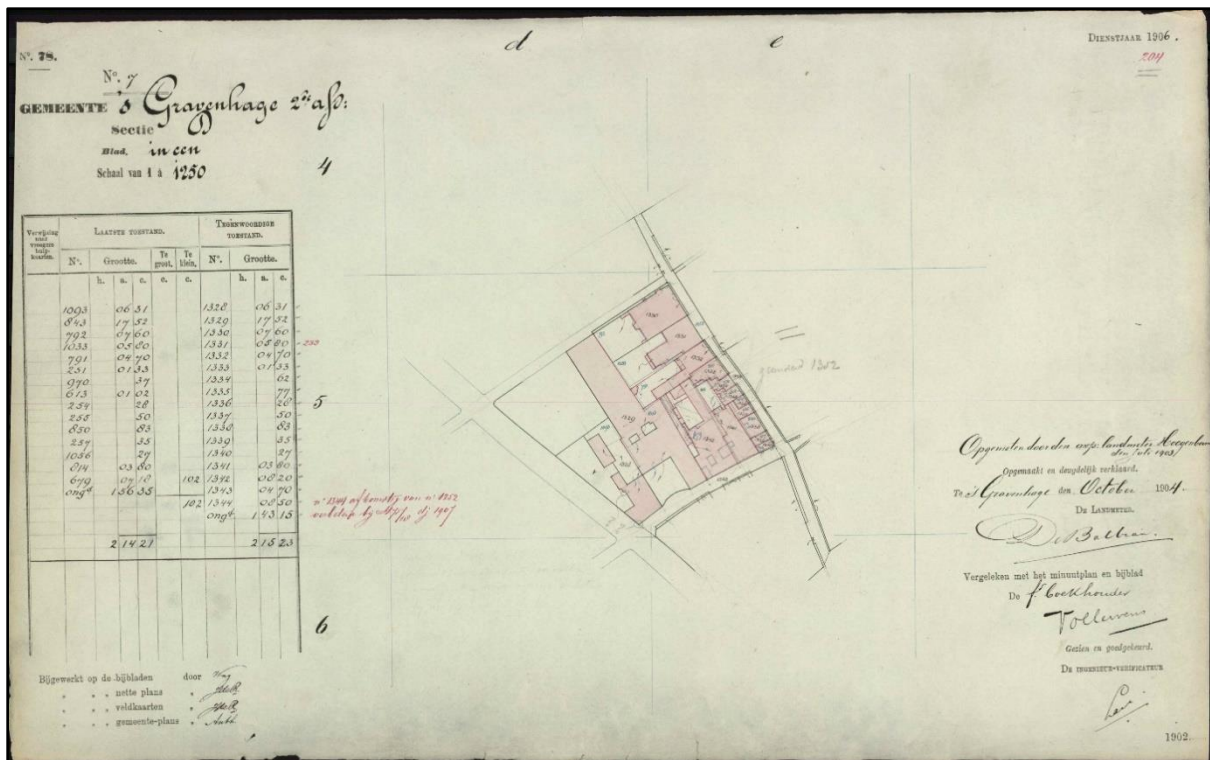
Nadat de boekbinderij het pand verlaten had, bracht een veiling onvoldoende op. Daarna is het verhuurd aan verschillende ondernemers, waaronder de ‘Eerste Nederlandsche Fabriek van fijne Houtwaren’ en de ‘NV Industriële Onderneming v/h Heussen Laboratorium’ voor productie van radio-artikelen.

In 1932 werd Piet Moeskops de volgend eigenaar, de bekende oud wereldkampioen wielrennen.¹⁷ Hij verhuurde het pand aan NEOTRA, een bedrijf voor lichtreclame. Daarna volgden nog enkele andere eigenaars. In deze periode hebben twee kleine verbouwingen plaatsgevonden, namelijk de inrichting van een werkplaats in het rechterdeel van de begane grond in 1936¹⁸ en enkele aanpassingen in de bovenwoningen in 1941.¹⁹ Bij deze laatste verbouwing kwam onder meer een balkonpui in de achtergevel tot stand. Van deze beide verbouwingen zijn geen bouwsporen meer te vinden.

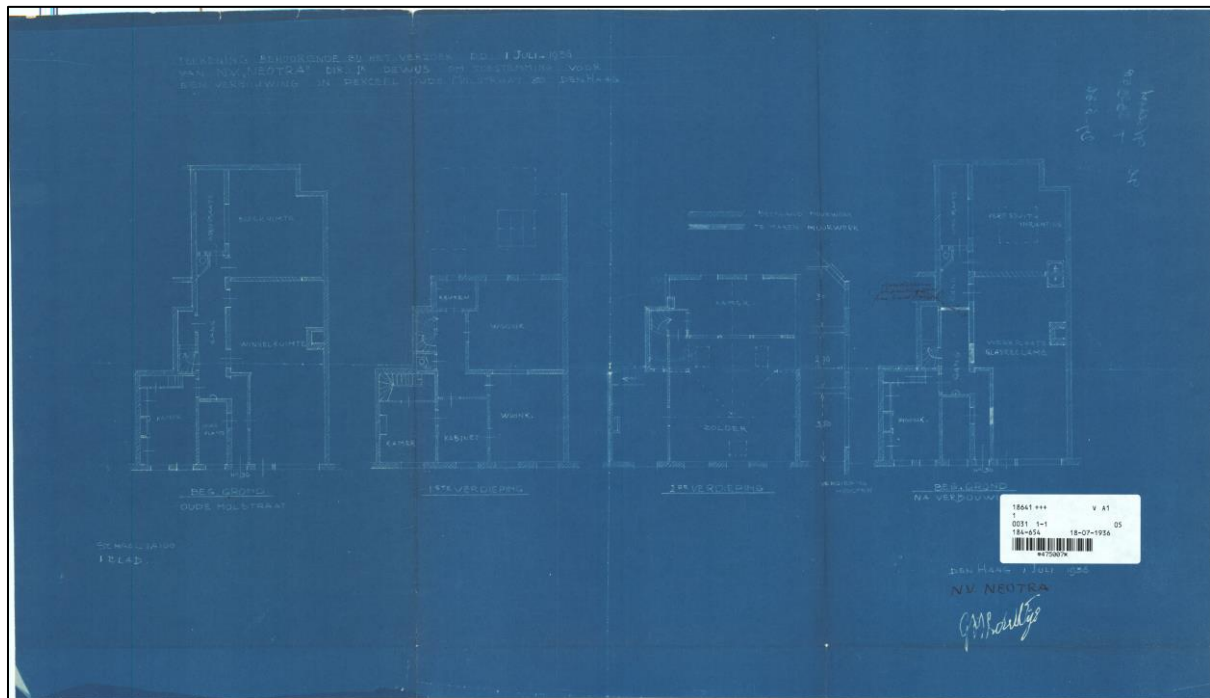
¹⁷ https://nl.wikipedia.org/wiki/Piet_Moeskops

¹⁸ Gemeente Den Haag, bouwarchief (bouwvergunning 18 juli 1936).

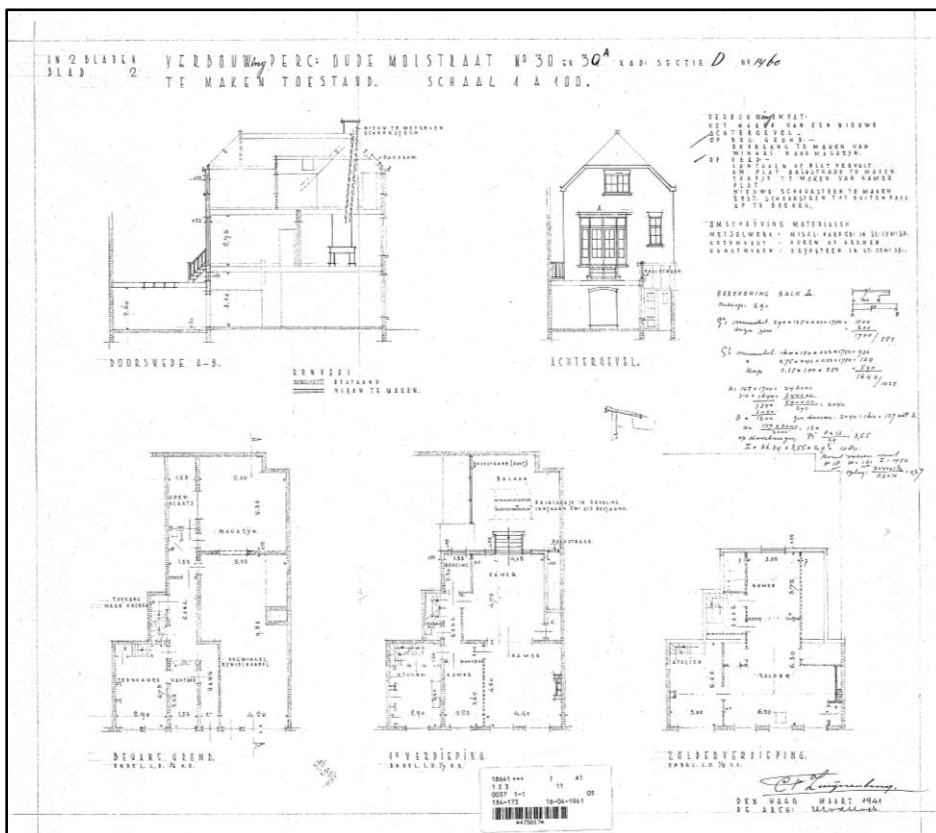
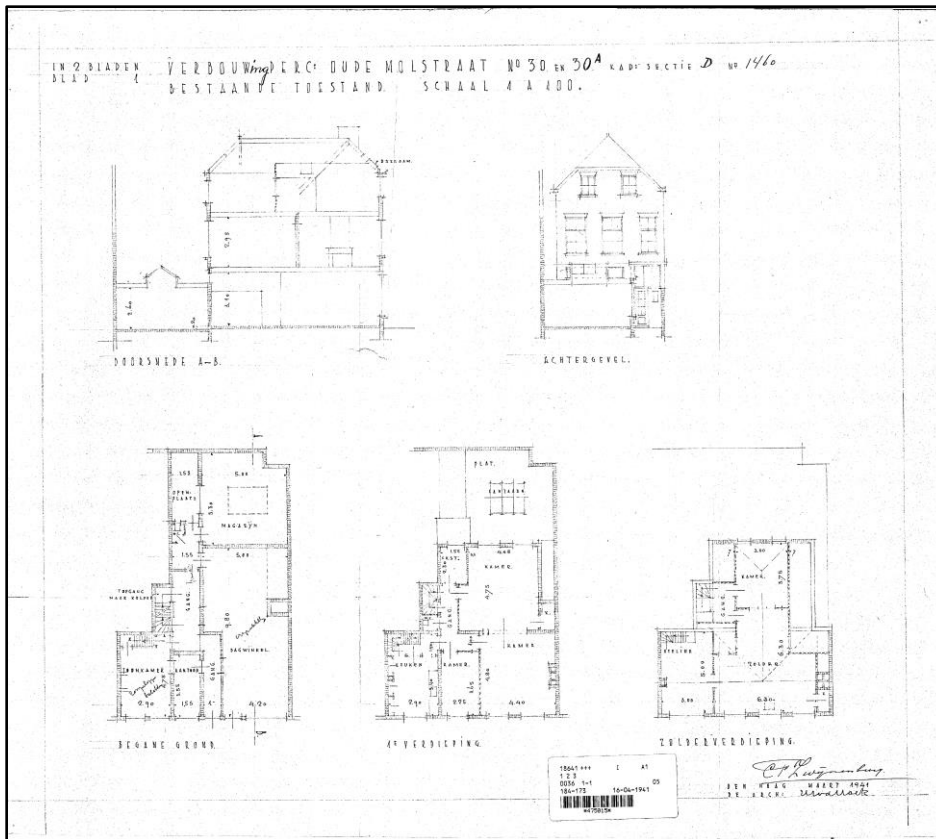
¹⁹ Gemeente Den Haag, bouwarchief (bouwvergunning 16 april 1941).

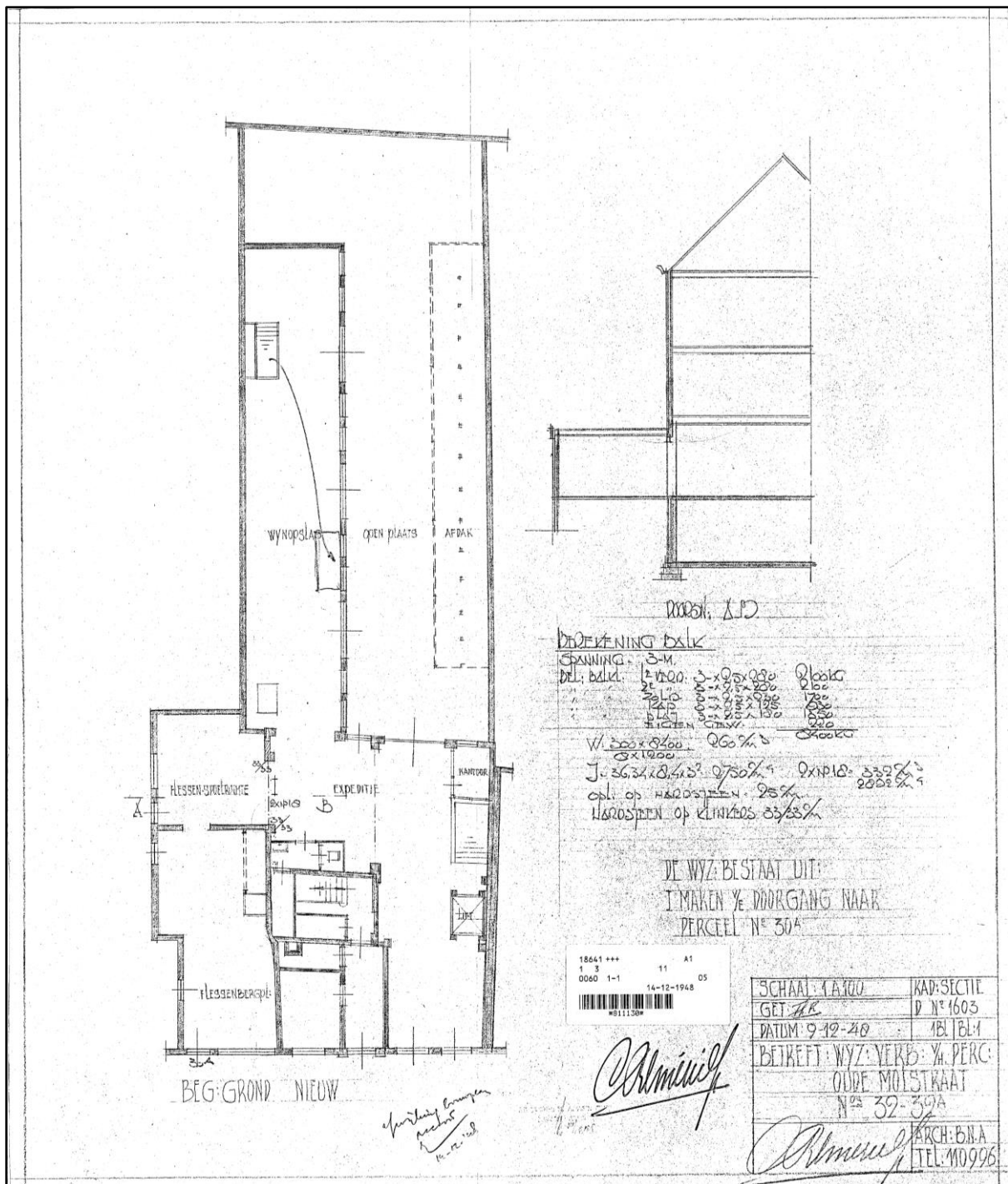
Redres of kadastrale registratie uit 1904 (Kadaster, hulpkaart_GVH01_D_204).

Vergunningaanvraag voor de inrichting van een werkplaats voor glasreclame op de begane grond van Oude Molstraat 30 (gemeente Den Haag, bouwarchief, vergunning 18 juli 1936). De opdrachtgever was de G.H.L. de Wijs van de NV Neutra.

Vergunningaanvraag voor enige verbouwingen in de bovenwoning van Oude Molstraat 30 (gemeente Den Haag, bouwarchief, vergunning 16 april 1941). De aanvraag is gedaan door de toenmalige eigenaar, C. van Zwijnenburg. Het ontwerp is getekend door M. van den Hoek. Meest opvallende verbouwing is de toevoeging van een balkonpui op de eerste verdieping van de achtergevel. Het platte dak van de aanbouw kreeg de functie van balkon.

Aangepaste vergunningaanvraag voor verbouw van het pand Oude Molstraat 30 en 32, tekening van de architect C. Reinier (Gemeente Den Haag, bouwarchief, vergunning 14 december 1948). Deze aanvraag betreft een doorgang tussen de panden Oude Molstraat 30 en 32.

Het buurpand Oude Molstraat 32 werd in de periode 1948-1950 grondig verbouwd voor de firma Wilhelm Richters, wijn- en drankenhandel. Daarbij werd het perceel geheel onderkelder, dus inclusief het woonhuis. Op de binnenplaats kwam een aanbouw tot stand. Meest ingrijpend was de creatie van een doorrit, voorzien van magazijndeuren in de voorgevel. Er zijn diverse vergunningaanvragen uit deze periode. Eén daarvan bevat ook een doorgang naar het pand Oude Molstraat 30, namelijk de vergunningaanvraag 14 december 1948. Deze tekening maakt duidelijk dat de werkplaats op de begane grond in gebruik werd genomen als

flessenbergplaats. In 1961 verkreeg de firma Richters de gehele begane grond in gebruik, waartoe doorgangen tussen Oude Molstraat 30 en 32 zijn toegevoegd.

De panden Oude Molstraat 30-32 op 6 december 1973, foto Dienst Stadsontwikkeling van de gemeente Den Haag (HGA beeldbank, nr. 053622).

3.8. Restauratie en herbestemming, 1980-'82

In 1975 viel het doek voor de firma Richters, toen de tweelingbroers Wilhelm jr. en Bernardus zich terugtrokken uit de bedrijf.²⁰ De panden Oude Molstraat 30 en 32 hadden sterk te lijden gehad onder de bedrijfsfuncties, niet alleen door de sloop van indeling en afwerking maar ook door gebrekkig onderhoud. Dat laatste gold niet alleen voor deze twee panden, maar voor veel panden in het stadscentrum. Na de tweede wereldoorlog ging alle aandacht uit naar woningbouw in de buitenwijken, hetgeen ten koste ging van investeringen in de binnensteden. In de jaren zeventig ontstond een nieuwe aandacht voor de binnensteden. Dat was ook de directe aanleiding voor de oprichting van de Stichting Monumentenfonds Den Haag. In 1976 kocht de Stichting Monumentenfonds Den Haag en Omgeving het complex Oude Molstraat 20, 30 en 32 ten behoeve van de nieuw op te richten NV Stadsherstel Den Haag en Omgeving. Nog hetzelfde jaar kocht deze NV Stadsherstel ook nog de panden Oude Molstraat 22, 24 en 40.²¹ Doel hiervan was de restauratie van de panden en herbestemming tot winkels en woningen.

De opmetingstekeningen en de eerste plannen voor een herbestemming zijn in 1976 gemaakt door J. Boode architect BNA te Wassenaar.²² Vermoedelijk was dit een soort rekenmodel. Voor de verdere planvorming, vergunningaanvragen en restauratiebegeleiding werden het architectenbureau van J. Krüger (Oude Molstraat 22, 24 en 40) en de BV Architectenbureau A. Peetoom HBO (Oude Molstraat 20, 30 en 32) aangezocht. De BV Architectenbureau A. Peetoom HBO werd in 1978 hernoemd tot het architectenbureau Van der Sterre-Peetoom BV, nadat A. Peetoom het bureau van Piet van der Sterre had overgenomen na diens overlijden. Er zijn meerdere series tekeningen gemaakt, die gearhiveerd zijn in het archief van Stadsherstel Den Haag, de RCE en de gemeente Den Haag. Het pand Oude Molstraat 32 werd verdeeld in een winkelruimte en doorgang op de begane grond, drie appartementen op de verdiepingen en in de kap, drie ateliers en een verhuurbare ruimte in de kelder, uitgaande van behoud van de historische structuur en interieur-onderdelen. Oude Molstraat 30 werd opgedeeld in twee winkels op de begane grond en drie appartementen op de verdiepingen en kap. Ook hier stonden de monumentwaarden centraal. De monumentenvergunning voor de beide panden Oude Molstraat 30 en 32 dateert van 5 mei 1978, de bouwvergunning van 17 april 1979.

Uitvoering geschiedde door Snoeck aannemersbedrijf BV. De constructies zijn berekend door het Adviesbureau voor bouw- en waterbouwkundige constructies ir A.M. van Essen. Voor de verwarmingsinstallaties tekende de firma A.G. van de Broek & Zn en voor de sanitaire installaties J. v.d. Zwan.²³

Vermoedelijk zijn de werkzaamheden gestart in 1979 met ontmanteling en het aanbrengen van tijdelijke voorzieningen. De eerste bouwvergadering vond plaats op 29 januari 1980.²⁴ Uit de verslagen van die vergaderingen zijn nog enige details over de uitvoering te herleiden, zoals de vondst van de welput (11 maart 1980), de vernieuwing van de vloer boven de begane grond, herplaatsing van een cassettenplafond (6 mei 1980/ 2 september 1980) en de discussie over sloop van voor- en achtergevel (vanaf 3 juni 1980). Op de bouwvergadering van 3 juni 1980 is het plan voor sloop van de voorgevel besproken. Het voorgelegde plan behelsde sloop tot op de pui en herstel van de gevel in de vorm van een spouwmuur met isolatie. Na ampele overwegingen konden de gemeente (J. 't Hart) en de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (H.J. Botti) hiermee instemmen, echter op voorwaarde van een fotografische documentatie.

²⁰ Molhuysen 1982, pag. 39.

²¹ Molhuysen 1982, pag. 40.

²² Archief Stadsherstel.

²³ Gemeente Den Haag, bouwarchief/ microfiches.

²⁴ RCE pandsdossier: verslagen van de bouwvergaderingen. Ook in het archief Stadsherstel is een complete reeks verslagen aanwezig.

Deze lijkt uitgevoerd te zijn door de aannemer.²⁵ Op 7 oktober 1980 volgde de opdracht tot vernieuwing van de voorgevel. Intussen bleek de achtergevel te zakken. Behalve vernieuwing van de achtergevel bleek ook een paalfundering noodzakelijk, waarvoor het Adviesbureau voor bouw- en waterbouwkundige constructies ir A.M. van Essen een ontwerp heeft gemaakt (bouwvergadering 4 november 1980). De vernieuwing van de achtergevel is aan de aannemer opgedragen op 2 december 1980, gebaseerd op een ontwerp van het architecten bureau Van der Sterre Peetoom. Bij verdergaand onderzoek van de voorgevel, bleek handhaving en herstel met enig kunst- en vliegwerk toch nog mogelijk. Op de bouwvergadering van 6 januari 1981 wordt voorgesteld *‘staltonlateien in delen boven ramenpartijen aan te brengen en t.p.v de penanten het binnenblad te vernieuwen en te verankeren met koperen ankers aan buitenblad. Dit vergt een grote zorgvuldigheid en vakbekwaamheid van de metselaar en zal derhalve in regie woorden uitgevoerd’*. Het linker venster op de tweede verdieping is gereconstrueerd naar de ‘oorspronkelijke’ situatie in overleg met monumentenzorg, vermoedelijk de Rijksdienst voor de Monumentenzorg.²⁶

In het bouwdoosier van de gemeente Den Haag is tenslotte nog een revisieplan aanwezig van 12 januari 1981, dat *‘akkoord gegeven is door de Hoofdinspecteur/ afd, chef. Bouwtoezicht’*.

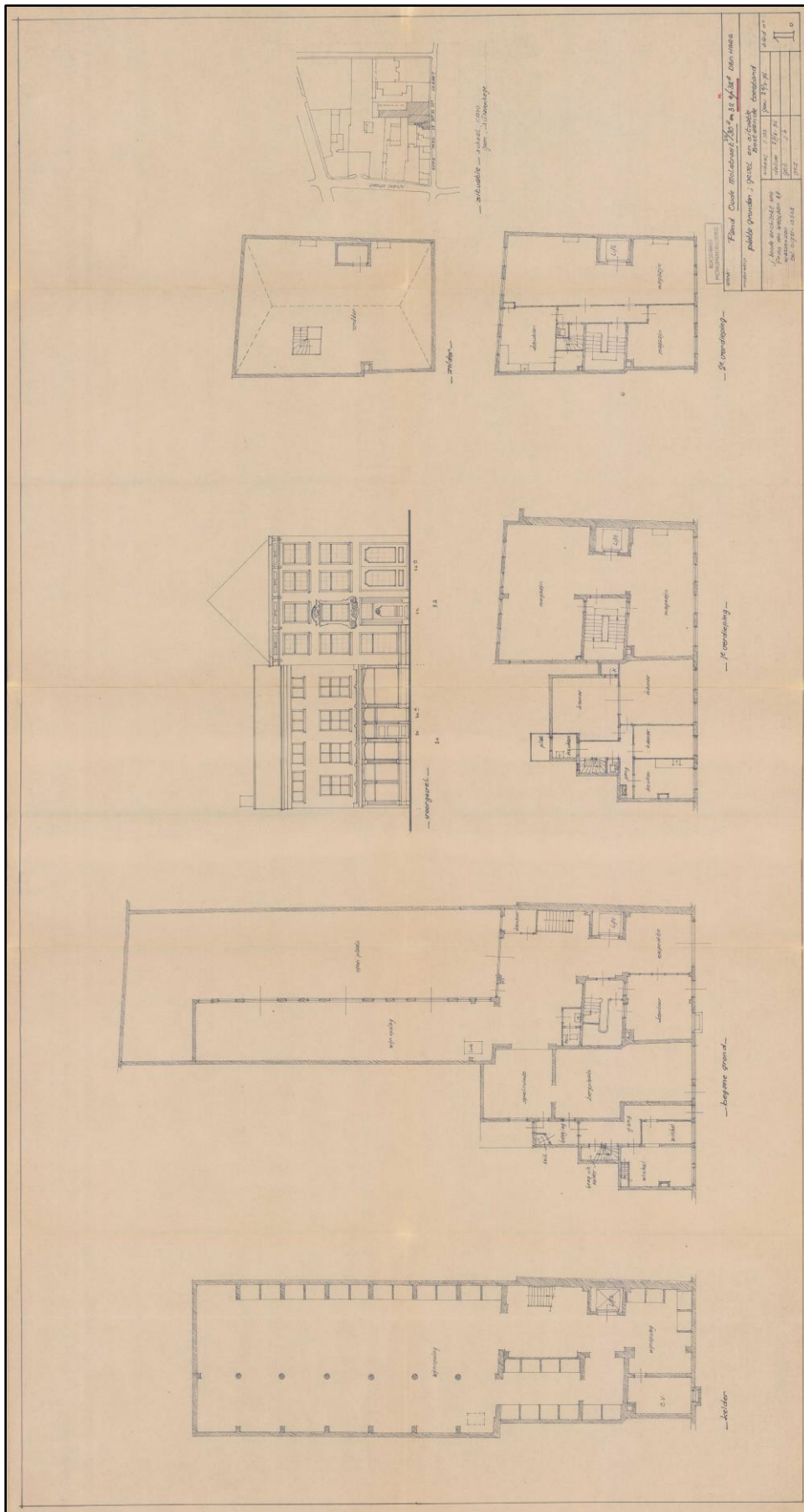

Het bovenste deel van de voorgevel in 1980 met stalen steunbalken, foto Snoeck aannemersbedrijf BV uit 1980 of 1981 (archieff Stadsherstel).

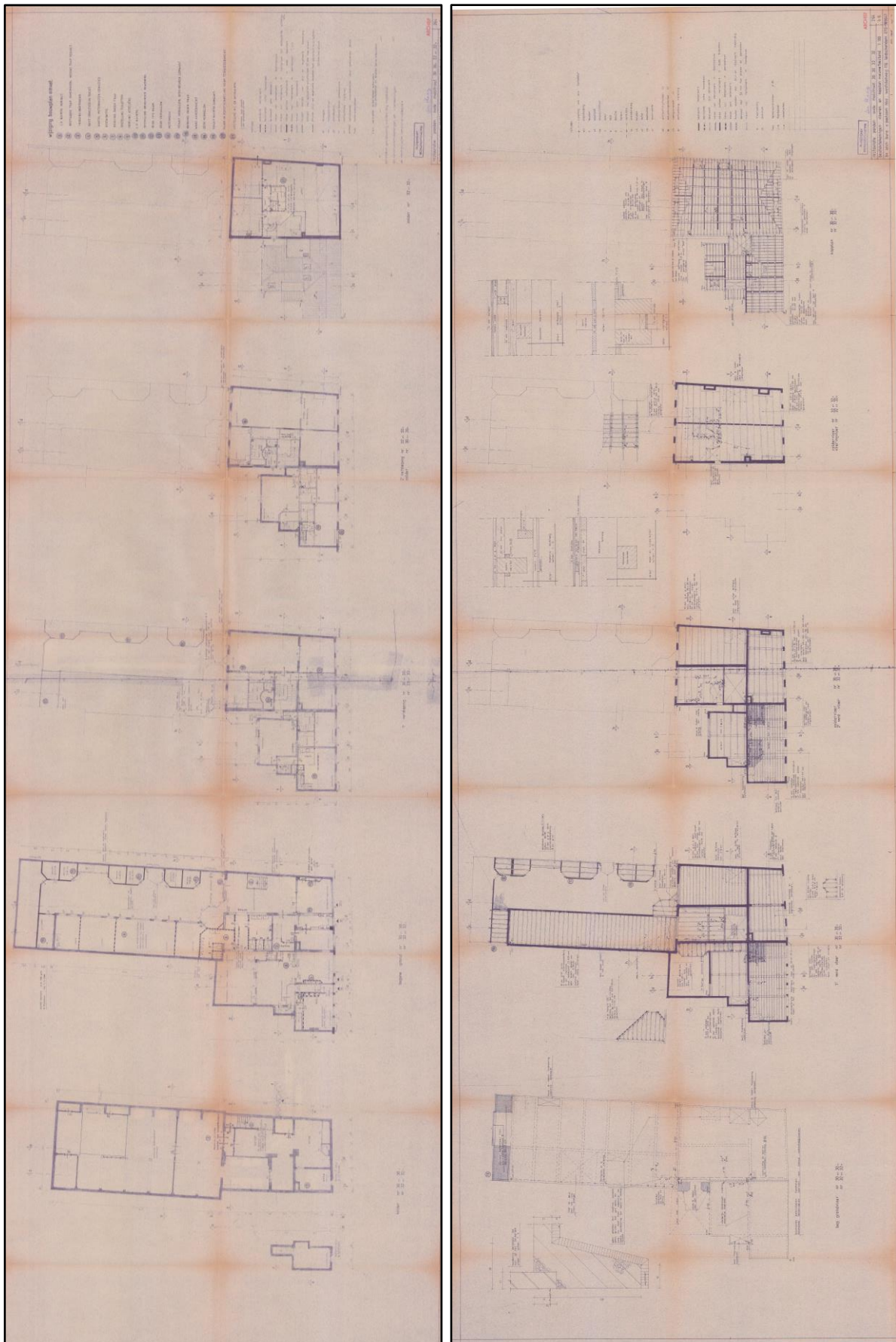
Opmerkelijk is het bredere linker venster op de tweede verdieping, voorzien van een driedelig raam.

²⁵ Archief Stadsherstel, diverse fotoboeken van Snoeck aannemersbedrijf BV uit de periode 1980-1982. De focus van de documentatie ligt op bouwwerkzaamheden, niet op de vondsten.

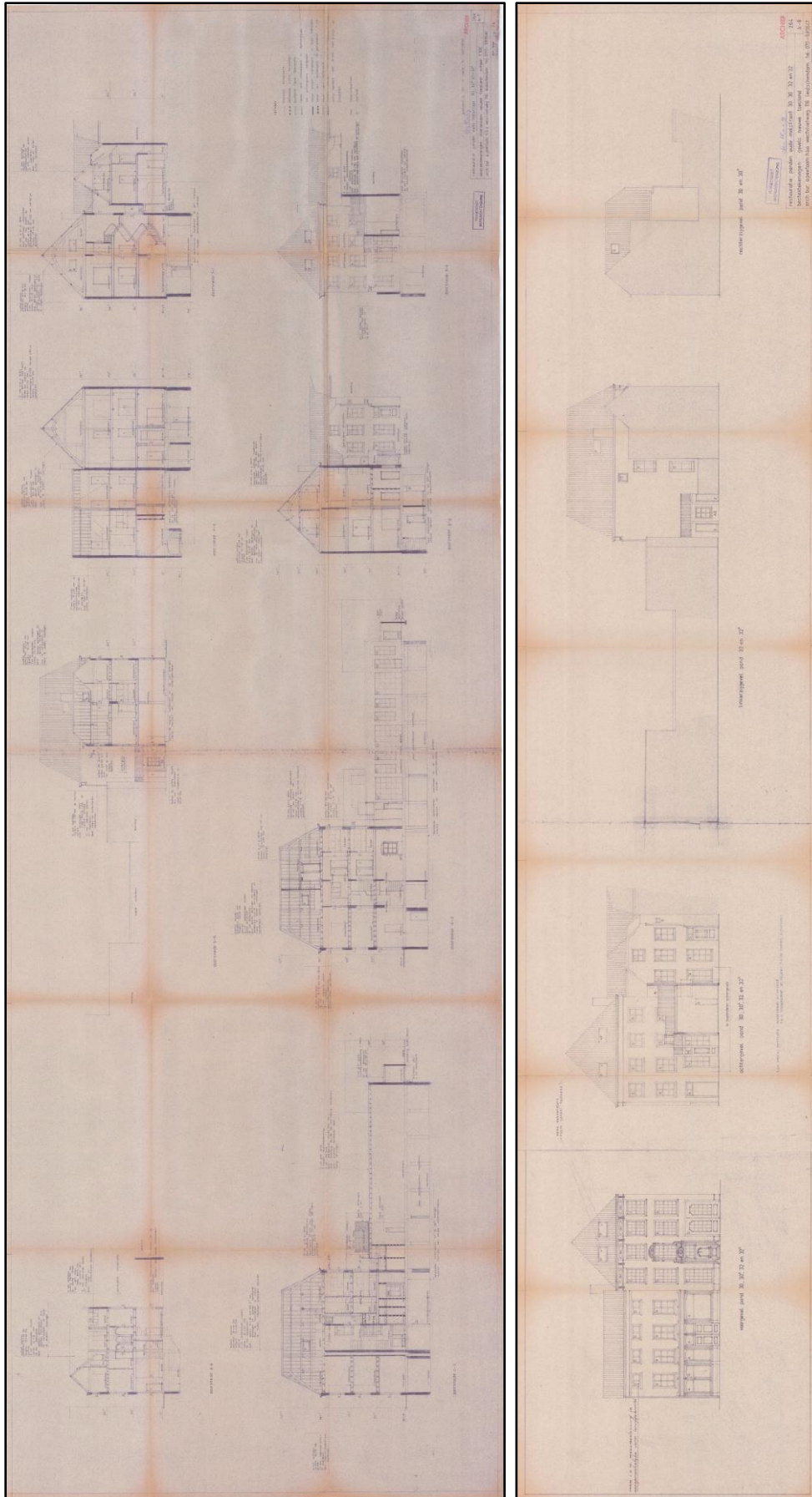
²⁶ Zie geveltekening op pag. 24 van dit rapport: restauratieplan van architectenburo Van der Sterre Peetoom uit december 1978 (RCE pandsdossier).

Plattegronden en voorgevel Oude Molstraat 30 en 32 in bestaande toestand, volgens de opmeting van de architect J. Boode van 25 maart 1976 (herziene versie) (RCE pandsdossier).

Gewijzigde plattegronden (links) en balklagenplattegronden van Oude Molstraat 30 en 32 (rechts), volgens het restauratieplan van architectenburo Van der Sterre Peetoom uit december 1978 (RCE pandsdossier).

Gewijzigde doorsneden (links) en gevels van Oude Molstraat 30 en 32 (rechts), volgens het restauratieplan van architectenburo Van der Sterre Peetoom uit december 1978 (RCE panddossier).

De voorgevel in 1998, foto Paul Lunenburg van de Dienst Stadsontwikkeling (HGA beeldbank, nr. 7064). De begane grond bevatte het 'Museum voor het Haagsche Hopje'.

Na oplevering van de restauratiewerkzaamheden hebben diverse aanpassingen en onderhoudswerkzaamheden plaatsgevonden, meestal bij wisselingen van huurders. Tot 1998 was de begane grond in gebruik als Museum voor het Haagsche Hopje.²⁷ Sindsdien zijn hier horecagelegenheden gevestigd, eerst het ‘Hof van Eten’ en daarna ‘Harpoon’ (gestart 2022). De linkervoorkamer op de begane grond van Oude Molstraat 32 is in gebruik als keuken van dit restaurant, waartoe deze een hygiënische interieur-afwerking kreeg. In het schuifraam is een ventilatievoorziening opgenomen.

In de ruimte links van de entree tot de woningen bevindt zich een winkelruimte, die sinds 1995 gebruikt wordt door een antiquair, wiens winkel genaamd is ‘Rondom 1920’ voor Art Deco & Art Nouveau Zilver & Antiek.

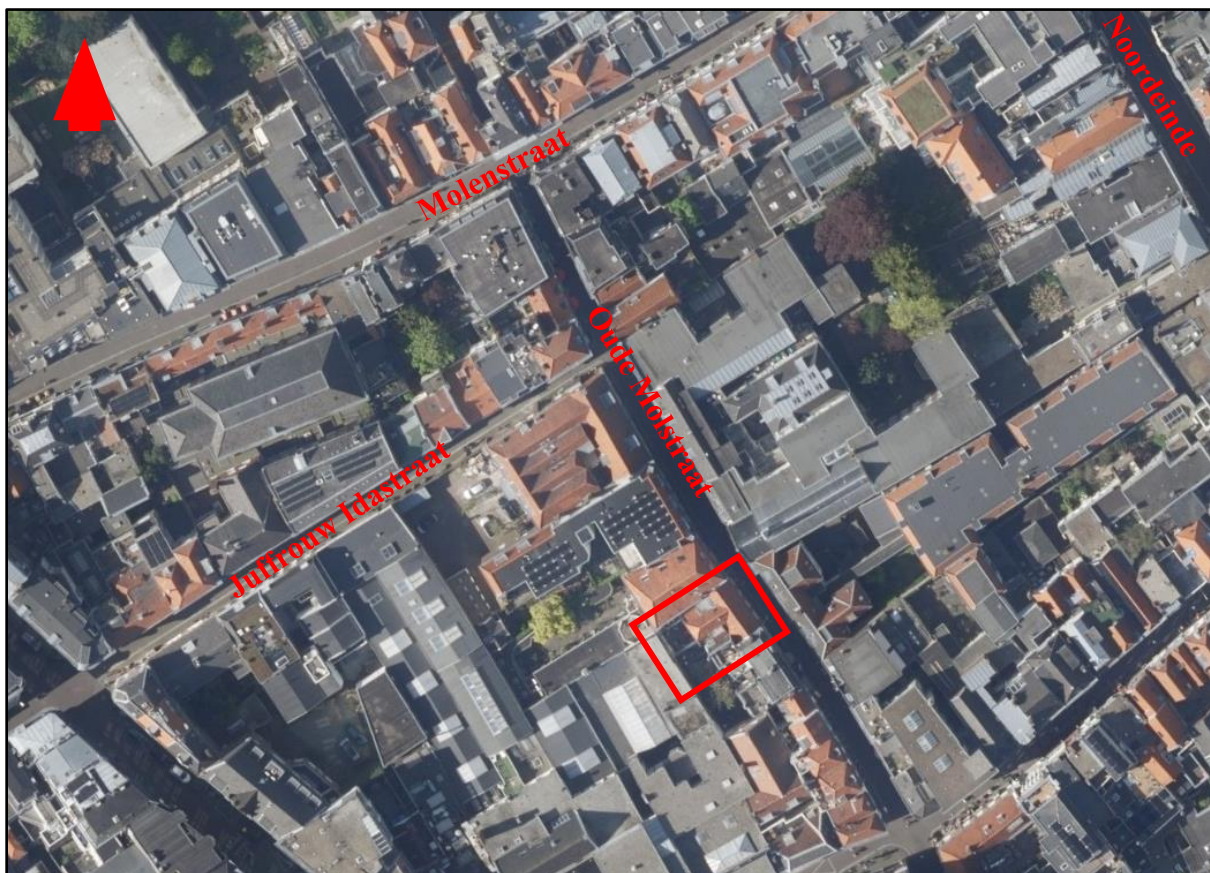
²⁷ <https://www.denhaag-nu.nl/specialiteiten/41-het-haagse-hopje-van-baron-hop.html>

4. Beschrijving exterieur

4.1. Situering en bouwmassa

Oude Molstraat 30 ligt aan de westzijde van de Oude Molstraat in een bouwblok, omsloten door de Oude Molstraat (oostzijde), Juffrouw Idastraat (noordzijde), Prinsestraat (westzijde) en Nobelstraat (zuidzijde).

Het pand bestaat uit een gedeeltelijk onderkelderd, drielaags voorvleugel met een asymmetrisch zadeldak evenwijdig aan de straat, voorzien van een haaks aansluitend achtervleugel van twee bouwlagen met een snijdend wolfdak. In de zuidwestelijke hoek staat een drielaags trappenhuis. In de noordoosthoek van de haaks aansluitende kappen is een opbouw met een plat dak aanwezig (zie pagina 32 van dit rapport). Achter het pand ligt een kleine binnenplaats, geheel overspannen door een uitvalscherp.

Luchtfoto van de omgeving van Oude Molstraat 30 uit 2023 (www.topotijdreis.nl). Het kader markeert het perceel met het pand, bestaande uit een voor- en dwarsvleugel.

4.2. Gevels

De voorgevel is een drielaags lijstgevel uit het midden van de 18de eeuw, geheel opgetrokken uit handvormbaksteen in kruisverband. De hoekverbanden van de gevel bevatten klezortjes, die van de vensters drieklezoren. Boven de vensters bevinden zich anderhalfsteens hanekammen (strekse bogen). De gevel heeft een eenduidig karakter door 'rossing', een beschildering met een licht doorschijnende rode kleur (dodekop). Deze beschildering is vernieuwd bij de restauratie van 1980-'82. Opvallend is een aantal herstellingen in de bovenzone van de gevel. De linker bovenhoek is geheel vernieuwd in 1980-'82 bij de reconstructie van het venster in

18de-eeuwse vorm, de rechter bovenhoek stevig gerepareerd. Verdere reparatie is van binnen-uit uitgevoerd.

Op de begane grond bevindt zich een pui over de volle breedte van de gevel, die op grond van de vorm en uitvoering wordt gedateerd in de late 19de eeuw (circa 1880). Hij bestaat uit een zwart geschilderde hardstenen (?) plint, pilasters van verschillende maatvoering en hoofdgestel. Het hoofdgestel is opgebouwd uit een architraaflijst met bladprofiel, een vlak fries en een kroonlijst. In de kroonlijst is een eierlijst opgenomen. De aansluiting van de pilasters wordt bovenop de kroonlijst benadrukt door halfronde versieringen, voorzien van rozetjes. De bovenvlakken van het hoofdgestel zijn afgedekt met lood. Links in de pui bevinden zich drie vensters, middenin twee deurkozijnen met driepaneelsdeuren en een etalage. De vensters en deuren hebben bovenlichten met getoogde bovenzijden, die in de hoeken zijn voorzien van ventilatievoorzieningen. De winkelruit heeft ook een getoogde bovenzijde met ventilatievoorzieningen.

De vensters aan de linkerzijde behoorden vermoedelijk bij een kantoor- of werkruimte, de etalage aan de rechterzijde bij een winkelruimte. De driepaneelsdeur van de winkel heeft een glaspaneel.

Links: de voorgevel uit het midden van de 18de eeuw, voorzien van een winkelpui uit circa 1880.

Rechts: de beide toegangen in de 19de-eeuwse winkelpui.

Op de eerste verdieping bevinden zich vier regelmatig geplaatste vensters met zesruitsschuiframen. De kozijnen zijn vermoedelijk 18de-eeuws, de ramen 19de-eeuws. De indeling van de tweede verdieping is gelijk, maar is voorzien van vier lage vensters met tweeruitsstolpramen. De sierlijke profilering van de stijlen (binnenzijde) getuigt van een 18de-eeuwse datering van de kozijnen. De stolpramen lijken laat-19de-eeuws, inclusief de bijbehorende knieren. Dit type knieren is kenmerkend voor de late 19de eeuw en vroege 20ste eeuw. Alleen het linkervenster heeft een afwijkende uitvoering, aangezien deze naar oorspronkelijk model is gereconstrueerd is bij de restauratie van 1980-'82. De stolpramen zijn gekopieerd naar de 19de-eeuwse uitvoering van de overige exemplaren op dit niveau.

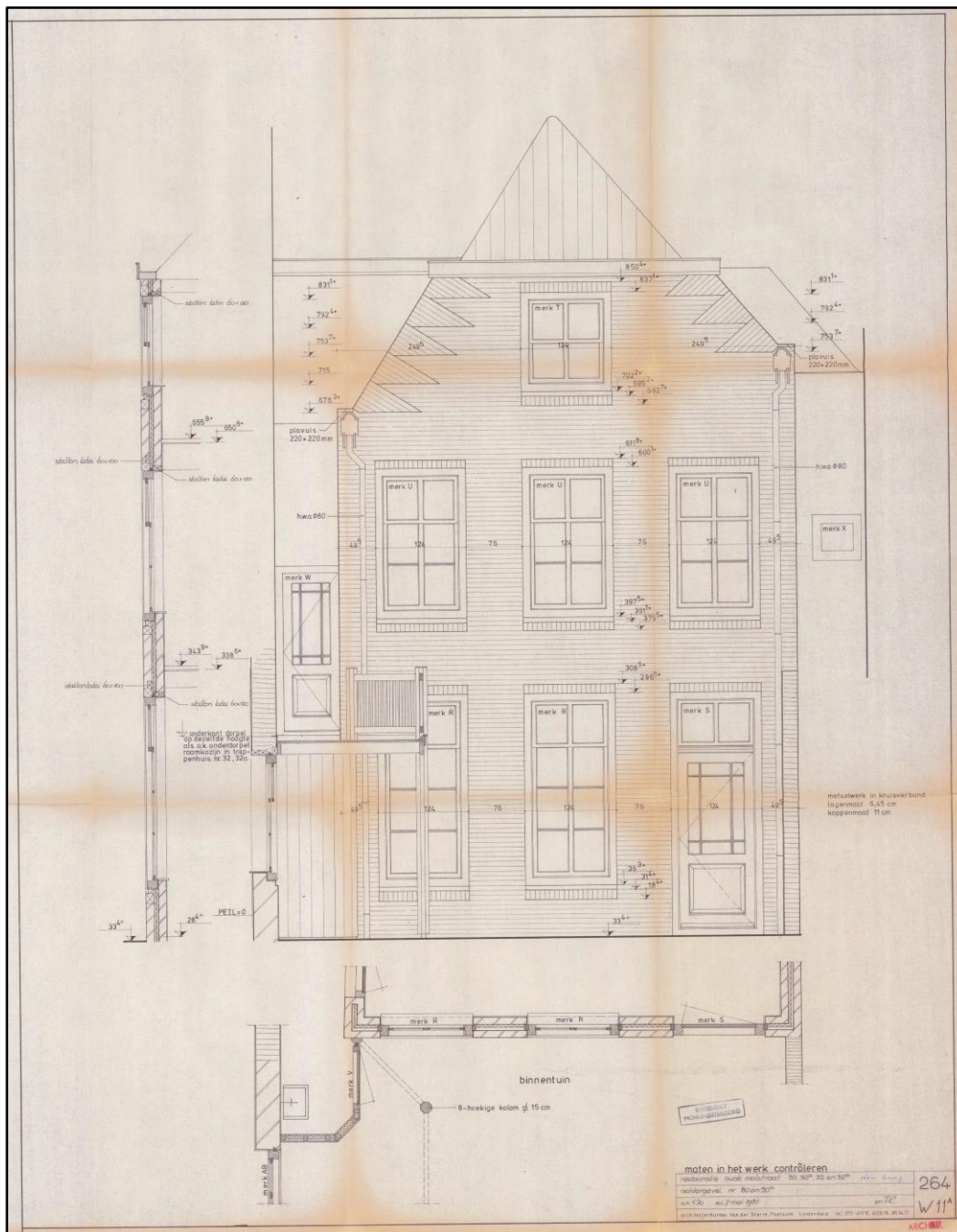
De verdiepingen van de voorgevel (midden 18de eeuw).

De achtergevels van Oude Molstraat 32 (links) en Oude Molstraat 30 (rechts) in bestaande toestand, tekening architectenbureau van der Sterre Peetoom in 1978 (RCE pandsdossier). De achtergevel van Oude Molstraat 30 gaat deels schuil achter een eenlaags aanbouw. Op de verdieping bevindt zich een balkonpui uit 1941.

De achtergevel is een asymmetrische tweelaags puntgevel met schouder, waarvan de geveltop is afgesneden ten behoeve van de aansluiting op het wolfseind van de dwarsvleugel. Deze gevel is geheel vernieuwd bij de restauratie van 1980-'82, inclusief de aansluitende delen van de zijgevels. Daarbij is gebruik gemaakt van een paalfundering. Voor de opbouw is gekozen voor een tijdseigen machinale baksteen in kruisverband. De randen van de geveltop hebben invlechtingen. De vensters hebben aan onder- en bovenzijde rollagen.

De indeling van de gevel is 'gecorrigeerd' bij de vernieuwing in 1980-'82, waarbij vensters en deuren zijn geplaatst naar 19de-eeuws model. Op de begane grond bevinden zich twee vensters met achtruitsschuiframes en een deurkozijn met bovenlicht, voorzien van paneelglasdeur. De drie vensters op de eerste verdieping hebben zesruitsschuiframes, het venster in de geveltop een venster met een vierruitsraam.

Ontwerp voor de nieuwe achtergevel door het architectenbureau Van der Sterre Peetoom, gedateerd 7 mei 1981 (RCE pandsdossier).

Het bovenste deel van de achtergevel van Oude Molstraat 30, geheel vernieuwd bij de restauratie van 1980-'82.

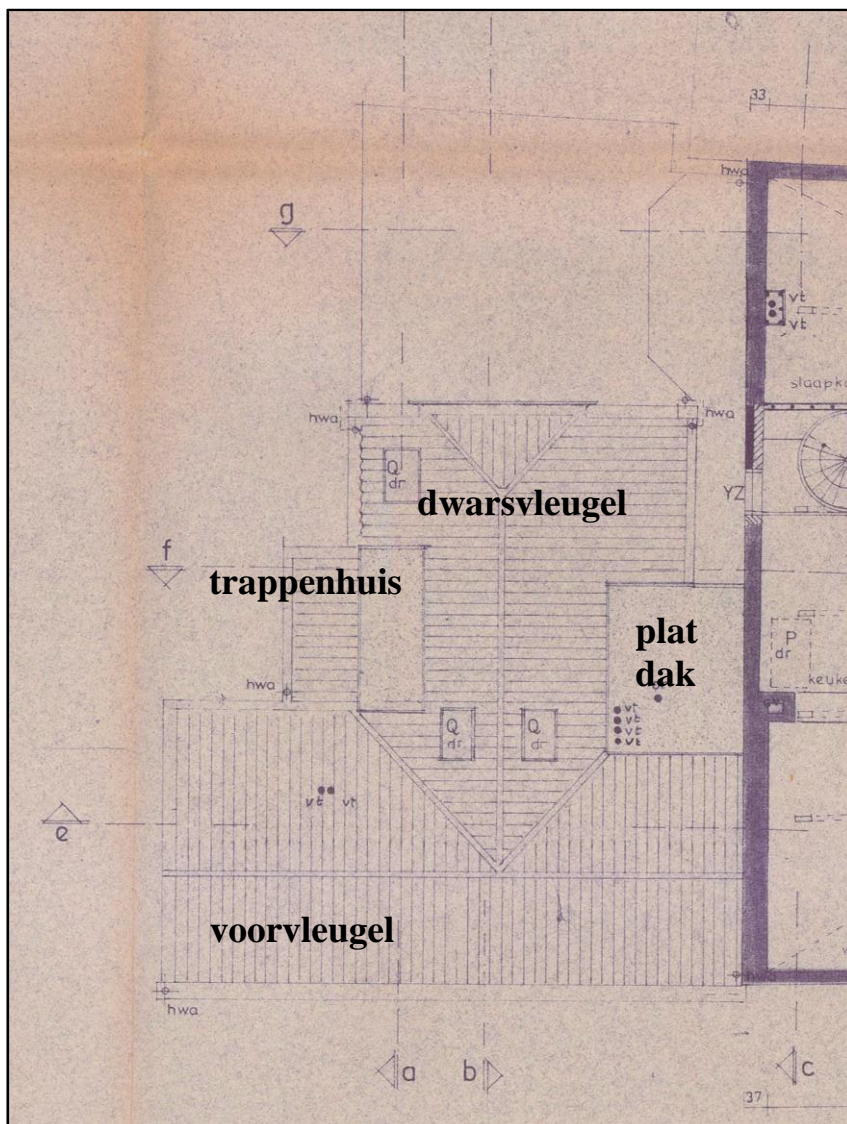

Het onderste deel van de achtergevel van Oude Molstraat 30, geheel vernieuwd bij de restauratie van 1980-'82. De binnenplaats wordt overspannen door een uitvalscherp.

De beide zijgevels zijn niet zichtbaar – deze zijn grotendeels ingebouwd door belendingen. Een deel van de zuidelijk zijgevel is vernieuwd bij de restauratie van 1980-'82. Verdere delen zijn gepleisterd.

Beëindigingen van de noordelijke kopgevel van de voorvleugel van Oude Molstraat 30 bij Oude Molstraat 32 (links) en de zuidelijke kopgevel bij Oude Molstraat 28 (rechts).

Dakenplan van Oude Molstraat 30, uitsnede uit het restauratieplan van architectenburo Van der Sterre Peetoom uit december 1978 (RCE pandsdossier).

5. Beschrijving interieur

5.1. Waterput

Naast de toegang tot het restaurant op de begane grond van Oude Molstraat 30 bevindt zich een ronde bakstenen waterput met een doorsnede van 2,65 meter²⁸, voorzien van een koepelgewelf. De put ligt deels onder het huis en deels onder de straat, hetgeen een aanwijzing vormt voor de aanpassing van de rooilijn op deze locatie (vóór de 16de eeuw). De huidige voorgevel van het huis rust dus deels op de waterput, waartoe een zware gordelboog in het koepelgewelf is opgenomen. Een tweede gordelboog bevindt zich midden onder het gewelf. Bij het onderzoek in 1980 zijn twee loden pijpen gevonden, één behorende bij een binnenpomp en één bij een buitenpomp. Deze buitenpomp was een openbare pomp.

Verskil in metselwerk wijst op een verschil in datering tussen de put en de koepel. Op basis van het archiefonderzoek wordt de bakstenen koepel gedateerd in 1622. De put zelf moet nog uit de 15de eeuw dateren, gelet op de positie ten opzichte van de rooilijn. Hij is ouder dan de huidige, rechtgetrokken rooilijn (16de eeuw). De fundering bestaat uit houten planken.

Bij de restauratie van het pand in 1980 is een klein mangat in het koepelgewelf geslagen, zodat onderzoek mogelijk werd. Ongetwijfeld is dit de locatie van de kleine ronde put op de begane grond, uitgevoerd als een kijkgat met een doorzichtige deksel van plexiglas.

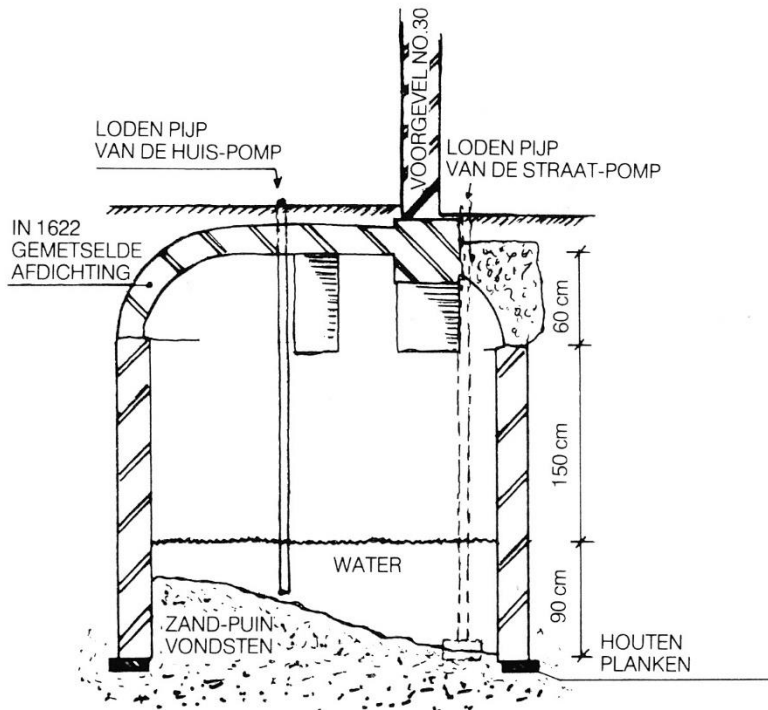

Links: de kleine put op de begane grond van het restaurant, gerealiseerd bij de restauratie omstreeks 1980 als kijkgat in de waterput (15de eeuw/ 1622). Deze put heeft een deksel van plexiglas met de tekst: 'Haagsche beek'.²⁹

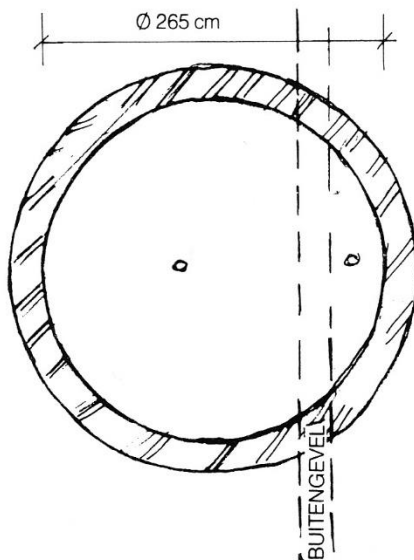
Rechts: doorzicht in de waterput. In de middencirkel is het aangelichte water in de put herkenbaar.

²⁸ Molhuysen 1982, pag. 11.

²⁹ De verwijzing naar de Haagse Beek is op deze locatie onduidelijk. Volgens de kaart van Jacob van Deventer liep de Haagse beek langs/door het Noordeinde, Hoogstraat en Lange Poten, Herengracht en Bezuidenhout. Hij sloot aan op de omgrachting van de Binnen- en Buitenhof. Verder zijn er vermoedens van een aftakking vanaf het Noordeinde via de Plaats tot de Hofvijver.

situatie in 1980 dwarsdoorsnede

situatie in 1980
bovenaanzicht

Langs- en dwarsdoorsnede over de put onder de voor-gevel van Oude Molstraat 30 (Molhuysen 1982, pag. 63). Deze put had een pomp aan de buitenzijde (openbaar gebruik) en binnenzijde (privé gebruik).

5.2. Kelder

Onder het linkerdeel van het huis bevindt zich een smalle, lage kelderruimte met twee ribloze kruisgewelven op pilasters. Het achterste gewelf is asymmetrisch uitgevoerd ten behoeve van een steekgewelf van de keldertrap in de hoek van de kelderruimte. In de zijwand bevindt zich bovendien een lage rondboogopening, die toegang geeft tot een nis. De functie daarvan is onduidelijk. In het voorste kruisgewelf bevindt zich een steekgewelf voor een kelderlicht, vermoedelijk eveneens origineel.

De wanden zijn gepleisterd en gewit. Er is geen metselwerk zichtbaar, zodat daaruit geen datering valt te herleiden. Op grond van de vorm lijkt een datering in de 16de of 17de eeuw mogelijk. Bij het onderzoek in 1982 is een 16de-eeuwse datering aangenomen, helaas zonder duidelijke onderbouwing.³⁰ De tegelvloer is onlangs geheel vervangen.

Overzicht van de overwelfde kelder, gezien naar de voorgevel.

Links: overzicht van de kelder, gezien naar achteren.

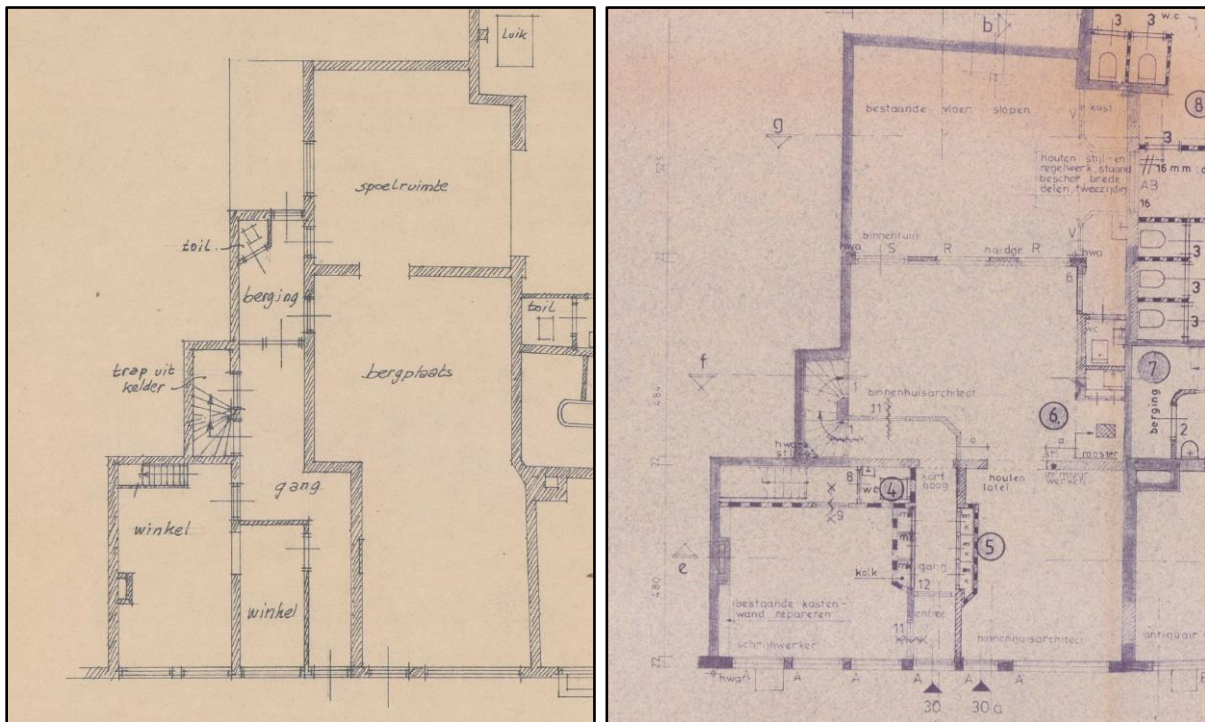
Rechts: de keldertrap van gele baksteen.

³⁰ Molhuysen 1982, pag. 54

5.3. Begane grond

Op de begane grond is de opbouw uit een (brede) voorvleugel en (iets smallere) dwarsvleugel herkenbaar. De voorvleugel heeft een 16de-eeuwse oorsprong, maar lijkt in zijn huidige vorm voornamelijk tot stand gekomen in de late 17de eeuw (circa 1687). De achterbeuk is eveneens van 17de-eeuwse oorsprong, maar wel een halve eeuw ouder (circa 1632). Hij is grondig vernieuwd in de late 17de eeuw (circa 1687).

Bij de restauratie van 1980-'82 is de indeling van de plattegrond gewijzigd in zijn huidige vorm. De voorvleugel bevat een middengang en twee flankerende winkelruimten. De rechter winkelruimte staat in open verbinding met de ruimte in de dwarsvleugel, gezamenlijk ingericht als een restaurant. De middengang leidt via een haakse gang naar het laat-17de-eeuws trappenhuis, dat de appartementen van de bovenwoning ontsluit.

Links: plattegrond van de begane grond in bestaande toestand, uitsnede uit de opmetingstekening van de architect J. Boode van 25 maart 1976 (RCE pandsdossier).

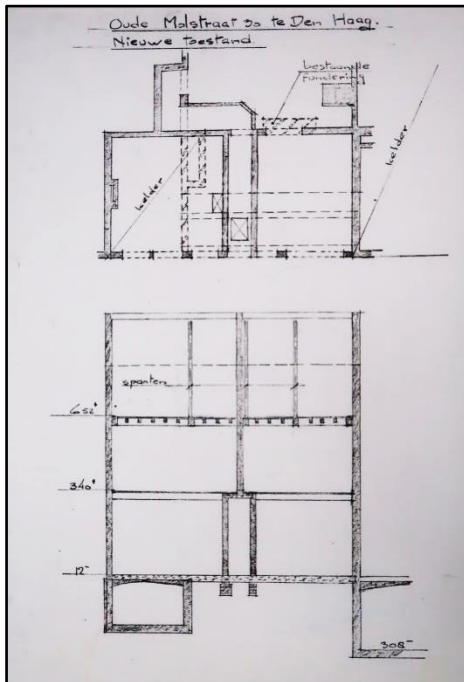
Rechts: de gewijzigde plattegrond van de begane grond, uitsnede uit het restauratieplan van architectenburo Van der Sterre Peetoom uit december 1978 (RCE pandsdossier).

De linker voorkamer is een bijna vierkante winkelruimte, voorzien van een verlaagd plafond van 'moer- en kinderbinten' uit 1980-'82. Uit de bouwvergaderingen bij de restauratie van 1980-'82 blijkt dat de balklagen boven de begane grond geheel vernieuwd zijn (bouwvergadering 2 september 1980). Een cassettenplafond in de winkel zou aanvankelijk nog gereconstrueerd worden, maar vanwege de hoge kosten is daarvan afgezien (bouwvergaderingen 6 mei 1980 en 2 september 1980). Aan de achterzijde is in de late 19de eeuw een trappenhuis afgescheiden, die bij de restauratie van 1980-'82 is voorzien van een voorhal en een toilet. In de interieur-afwerking zijn geen bijzonderheden gesignaleerd. Deze is recentelijk nog geheel vernieuwd volgens een presentatie op de internetsite van de winkelier/ antiquair.³¹

De middengang is een smalle ruimte in de voorvleugel, voorzien van een marmeren vloer, gepleisterde wanden en verlaagd plafond. Deze vloer wordt door de voormalige architectuur-

³¹ <http://www.random1920.nl/>

historicus H.P. Rosenberg van de gemeente Den Haag gedateerd in het midden van de 18de eeuw.³² Deze vloer moet in elk geval zijn herplaatst, want de begane grondvloer is geheel vervangen in beton. Dit laatste blijkt uit de bouwvergadering van 6 januari 1981: 'De betonvloer in pand 30 wordt maandag 12 januari gestort. Hiervan heeft de aannemer op 18.12.1980 opdracht ontvangen. De heer Schrama merkt op dat t.p.v. het keldertje tijdens de stort ondersteemd dient te worden. De gevelkelder in pand 22 is n.l. gescheurd door het betonstorten.'

Schets van de nieuwe betonvloer op de begane grond van Oude Molstraat 30, vermoedelijk uit december 1980 (gemeente Den Haag, bouwarchief).

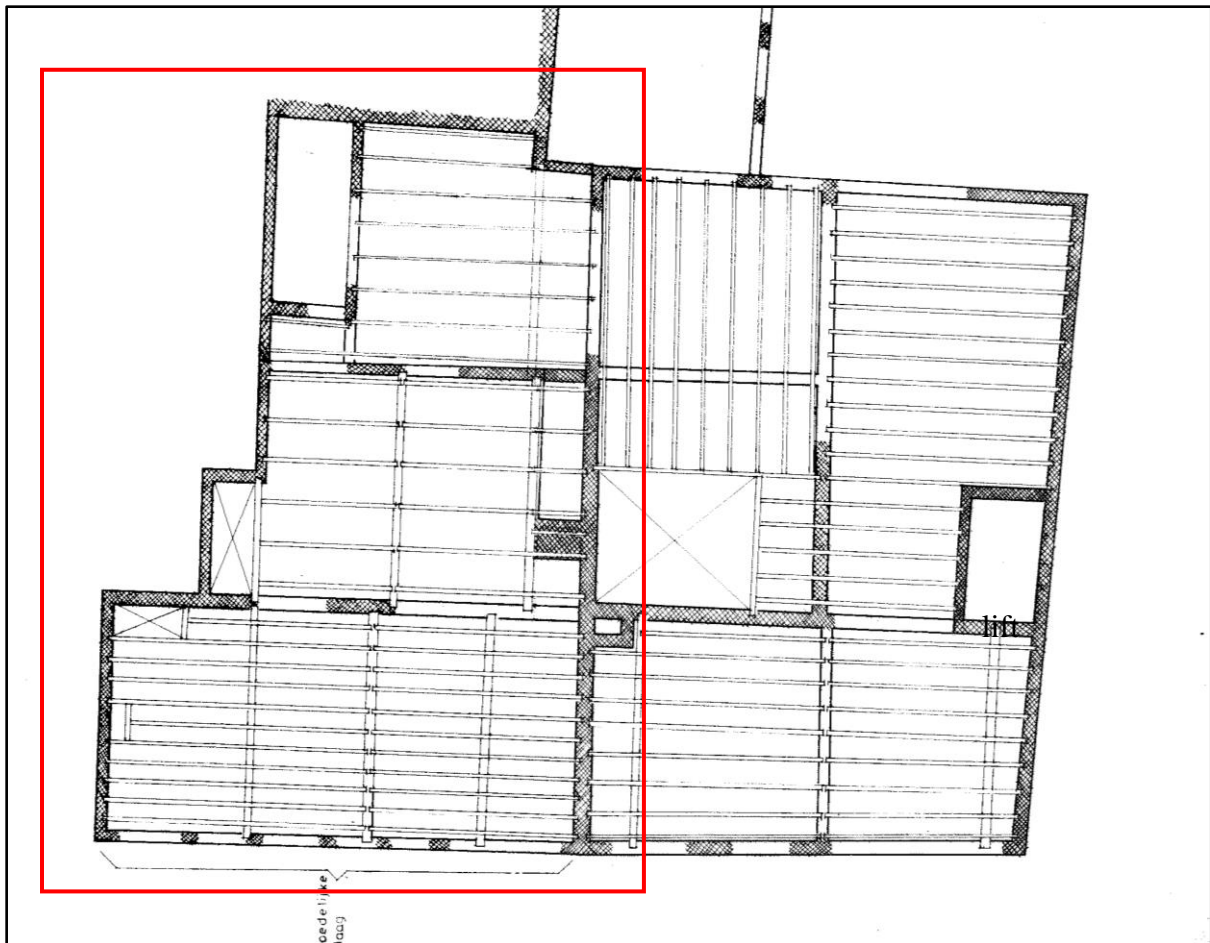
Alle deuren zijn vernieuwd. Haaks op deze middengang sluit een dwarsgang aan, die tot stand is gekomen bij de restauratie van 1980-'82. Deze gang leidt naar een trappenhuis met een 17de-eeuwse spiltrap. De trap wordt in de volgende paragraaf beschreven. De toegang bestaat uit een deurkozijn met een halfrond bovenlicht, voorzien van een tweepaneeldeur. Zowel het kozijn als de deur hebben een 19de-eeuwse datering.³³ De kniertjes lijken origineel.

De rechter winkelruimte is onderdeel van het restaurant. De interieur-afwerking is geheel vernieuwd. Op de vloer liggen gesmoorde en rode plavuizen in een dambordpatroon van 4 x 4 tegels. Ook hier is sprake van een verlaagd decorplafond van moer- en kinderbinten, aangebracht bij de vernieuwing van de balklaag boven de begane grond (1980-'82).

Er zijn slechts enkele oude interieur-elementen herkenbaar in de voorvleugel. Naast de toegang bevindt zich de eerdergenoemde bakstenen put, afgedekt door een plexiglazen deksel. Deze put staat op het gewelf van een grote waterput met een koepelgewelf, die deels onder straat en deels onder het huis ligt. Tweede historische element is een pomp. Daarvan is de geschiedenis onduidelijk, evenals de oorspronkelijke locatie. De pompkast is nieuw gemaakt in hechthout bij de restauratie van 1980-'82, zo blijkt uit een tekening in het archief van Stads-herstel (tekening 262-W118). De hardstenen gootsteen is van oudere datum (wellicht 18de eeuw), maar de herkomst onduidelijk. Dat geldt ook voor de messing uitloop met kraan. De wit geglazuurde tegels boven de gootsteen stammen uit 1980-'82.

³² Molhuysen 1982, pag. 54.

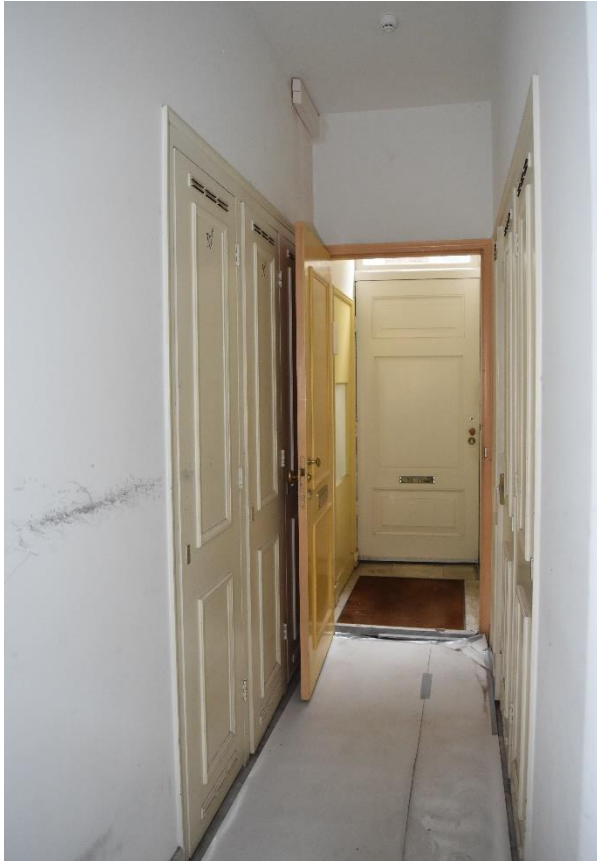
³³ Molhuysen 1982, pag. 54. De Haagse architectuurhistoricus Rosenberg geeft een 18de-eeuwse datering voor deze deur, maar benoemt niet de plaatsing in het 19de-eeuwse kozijn met halfrond bovenlicht.

Overzicht van de balklaag boven de begane grond van Oude Molstraat 30 en 32 in bestaande toestand in 1978, tekening van het architectenbureau Van der Sterre Peetoom uit 1978 (RCE, pandsdossier). Het kader markeert Oude Molstraat 30. De balklaag bleek dusdanig slechts dat hij is vernieuwd.

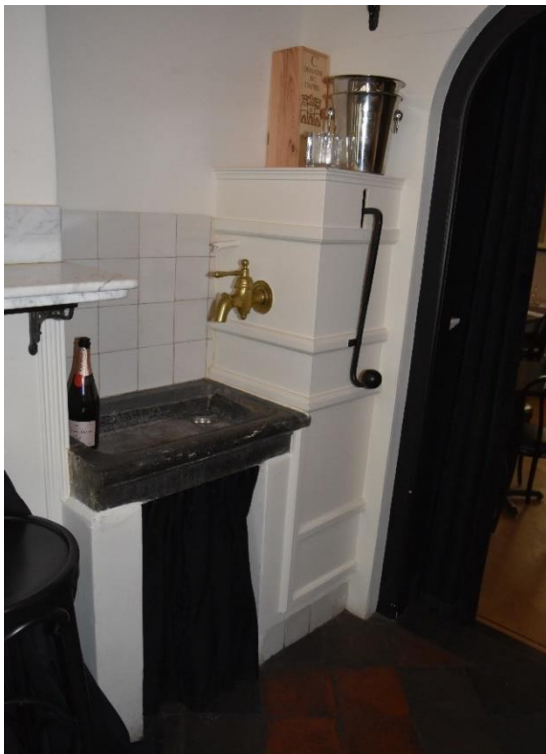

Het verlaagde plafond boven de linker voorkamer op de begane grond (winkelruimte) is een herinnering aan de balklaag van moer- en kinderbinten, die bij de restauratie van 1980-'82 vernieuwd moest worden.

Links: de gang op de begane grond, gezien naar de voorgevel. De marmeren vloer is afgedekt door zeil ten behoeve van bouwverkeer.

Rechts: het deurkozijn op de begane grond van het trappenhuis, waarin een tweepaneelsdeur en een half rond bovenlicht. Het kozijn, de deur en het bovenlicht stammen uit de 19de eeuw.

Links: de hechthouten pompkast met hardstenen gootsteen in het restaurant op de begane grond, gereconstrueerd uit hergebruikte en nieuwe onderdelen bij de restauratie in 1980-'82.

Rechts: de messing uitloop met kraan op de waterpomp.

De hardstenen gootsteen van de waterpomp, vermoedelijk uit de 18de eeuw.

Links: bovenaanzicht van de spiltrap, gezien vanaf de zolder van de dwarsvleugel. De trap is afgedekt met plakfolie ten behoeve van bouwverkeer.

Rechts: onderaanzicht van de spiltrap tussen de eerste verdieping en zolderverdieping. Links in de gevel is een zandstenen venster zichtbaar.

5.4. Trappenhuis

Het rechthoekige trappenhuis bevindt zich in de zuidwestelijke hoek tussen de voorvleugel en dwarsvleugel. Deze ruimte bevat een spiltrap met dragende treden (pengatverbindingen in de spil) en stootborden, verdeeld in een ondergedeelte tussen begane grond en eerste verdieping en een bovengedeelte tussen eerste verdieping en zolder. Op de eerste verdieping landt het onderste deel van de spiltrap aan, terwijl hier het bovenste deel start. Twee rondboog-openingen markeren deze situatie. In de rondboogopening van de zoldertrap bevindt zich een herplaatste 18de-eeuwse paneeldeur, een eikenhouten eenpaneelsdeur die op maat is gezaagd voor deze positie. De deur is schoongemaakt (ontdaan van verfafwerking). De trap heeft geen leuningen, afgezien van een handlijst op de wanden (baksteen met pleisterwerk/ houten betimmering) en de 17de-eeuwse balustrade bij de aanlanding op de zolderverdieping. Het trappenhuis bevat in

de achtergevel – grenzend aan een binnenplaatsje – een oorspronkelijk venstertje, bestaande uit een zandstenen kozijn en houten raam.

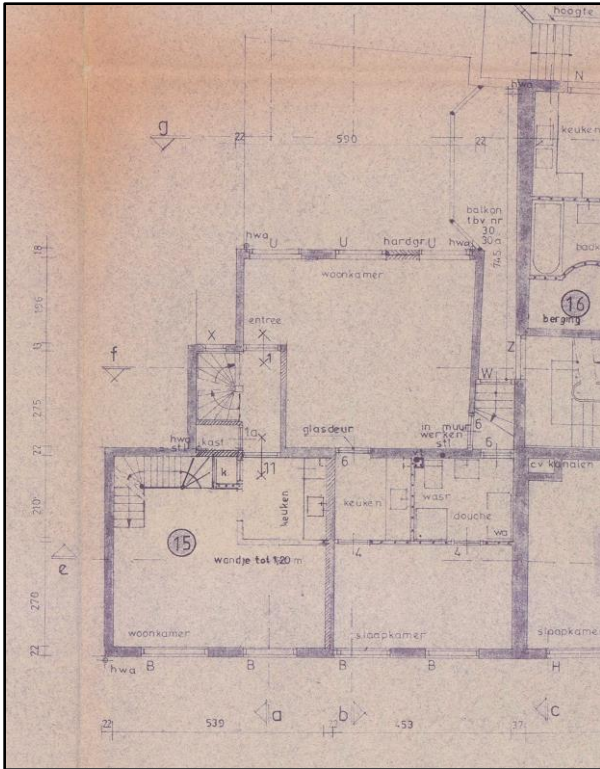
Links: het trappenhuis op de eerste verdieping. Op de voorgrond landt het onderste deel van de spiltrap aan, op de achtergrond start het bovenste deel van de spiltrap. Links op de foto is de herplaatste 18de-eeuwse eikenhouten paneel deur zichtbaar.

Midden: het trappenhuis op de eerste verdieping.

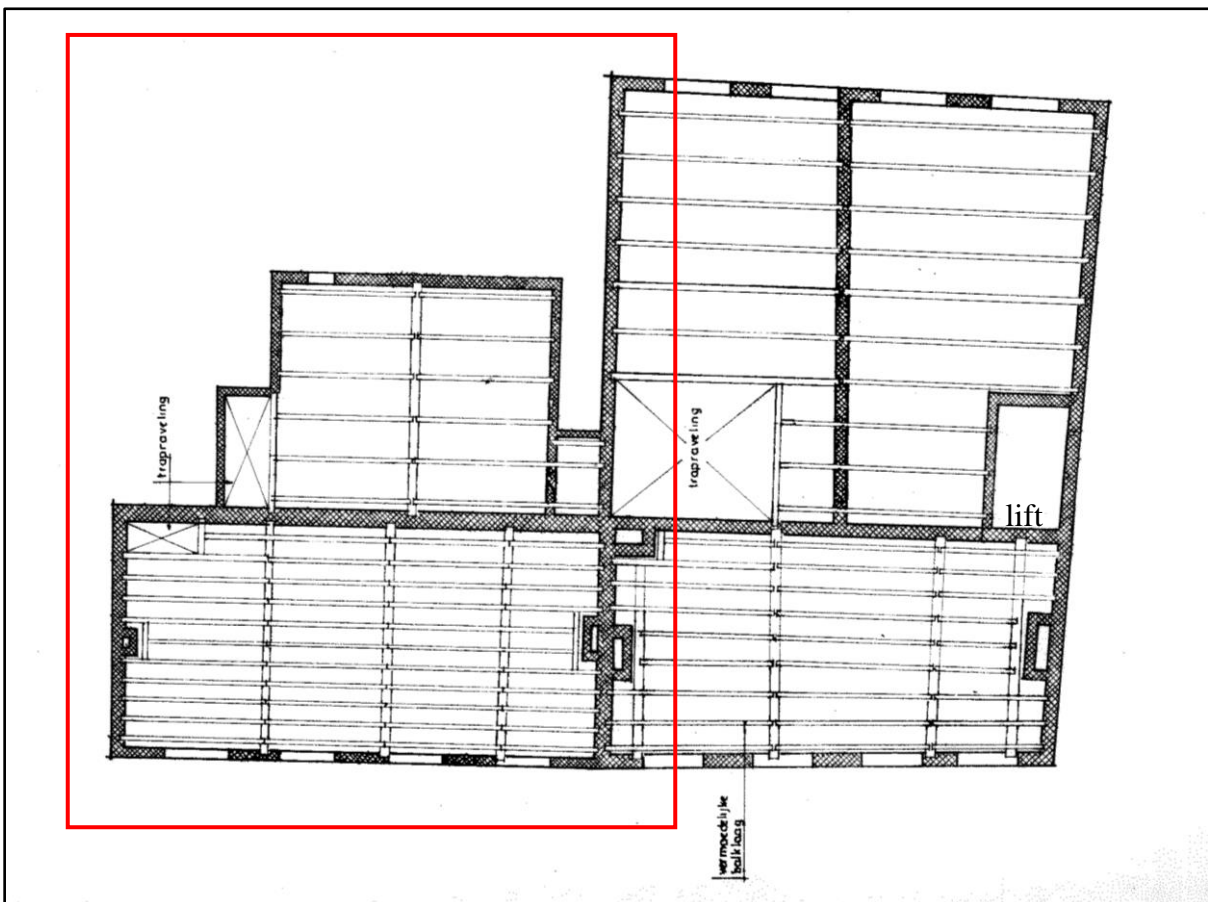
Rechts: de spil van de spiltrap, voorzien van dragende treden. De treden sluiten door middel van pen-gatverbindingen aan, gezekerd door toognagels.

De balustrade van de spiltrap met gedraaide balusters, gezien op de zolder.

De gewijzigde plattegrond van de eerste verdieping van Oude Molstraat 30, uitsnede uit het restauratieplan van architectenbureau Van der Sterre Peetoom uit december 1978 (RCE pandsdossier).

Overzicht van de balklaag boven de eerste verdieping van Oude Molstraat 30 en 32 in bestaande toestand, tekening van het architectenbureau Van der Sterre Peetoom uit 1978 (RCE, pandsdossier). Het kader markeert Oude Molstraat 30.

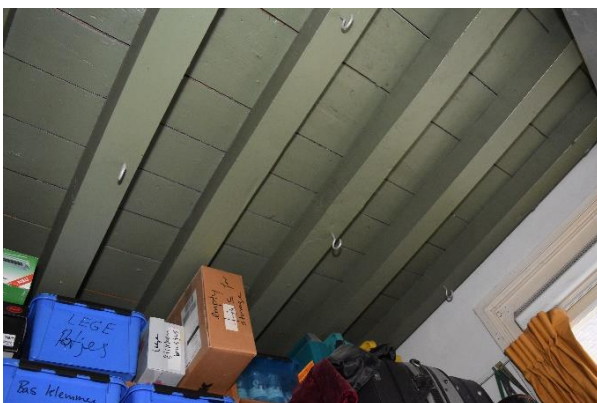
5.5. Eerste verdieping

Ook op de eerste verdieping is de verdeling in de voorvleugel en dwarsvleugel duidelijk herkenbaar. De voorvleugel heeft een balklaag van naalddhouten moer- en kinderbalken, vermoedelijk uit de late 17de eeuw (circa 1687). De wanden zijn afgewerkt met pleisterwerk. Afgezien van de dragende wanden zijn de indeling en interieur-afwerking vernieuwd in 1980. Een aantal doorbraken is dichtgezet.

Achter in de linkervoorkamer bevindt zich een (open) trappenhuis met steektrappen uit de late 19de eeuw. De trap tussen de begane grond en eerste verdieping is aan de onderzijde (in de winkel) afgesloten. De trap tussen de eerste en tweede verdieping is vrijgelegd als open trap, waarbij een nieuwe leuning is geplaatst (1980-'82).

Overzicht van de samengestelde balklaag in de linkervoorkamer op de eerste verdieping, bestaande uit grenenhouten moer- en kinderbalken uit de late 17de eeuw.

Links: de samengestelde balklaag in de rechter voorkamer op de eerste verdieping, bestaande uit grenenhouten moer- en kinderbinten uit de late 17de eeuw.

Rechts: detail van bovengenoemde balklaag.

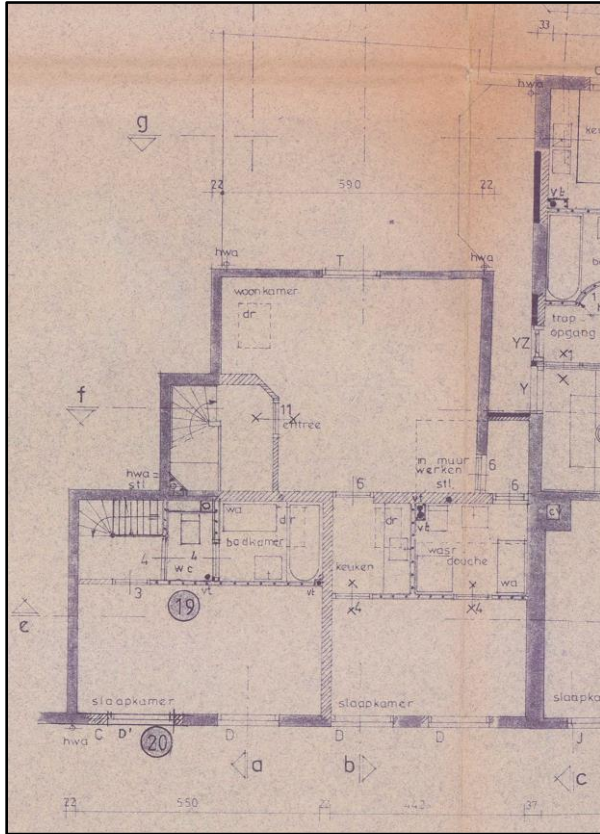
Links: één van de vensters op de eerste verdieping van de voorgevel, bestaande uit een 18de-eeuws kozijn en 19de-eeuws zesruitsschuifraam. Aan de binnenzijde is een achterzetraam geplaatst.

Rechts: het trappenhuis in de voorvleugel, vermoedelijk uit de late 19de eeuw. De leuning is een toevoeging uit 1980-'82.

Overzicht van de achterste woonkamer op de eerste verdieping, gezien naar de vernieuwde achtergevel (1980-'82).

De eerste verdieping van de dwarsvleugel heeft geen bijzonderheden in indeling of afwerking, afgezien van de overloop van het trappenhuis. Die overloop hoort bij de laat-17de-eeuwse opzet van het huis. Reeds genoemd zijn de beide rondboogdoorgangen van het trappenhuis, waarvan één voorzien van een herplaatste eikenhouten eenpaneelsdeur (18de eeuw). De balklagen zijn afgewerkt met stucplafonds (1980). Ook de deuren zijn vernieuwd.

De gewijzigde plattegrond van de zolderverdieping van Oude Molstraat 30, uitsnede uit het restauratieplan van architectenburo Van der Sterre Peetoom uit december 1978 (RCE pandsdossier).

5.6. Zolderverdieping

Ook in de kap is de samenstelling uit een voorvleugel en dwarsvleugel herkenbaar. De voorvleugel met een asymmetrisch zadeldak evenwijdig aan de straat is gelijkelijk verdeeld over twee appartementen. In beide appartementen zijn de zolderverdieping (herkenbaar aan de lage vensters op de tweede verdieping van de voorgevel/ mezzanine-verdieping) en vliering samengevoegd tot een ongedeelde ruimte.

De kapconstructie van de voorvleugel dateert uit het midden van de 18de eeuw. Aan de linkerzijde is sprake van twee zoldergebinten in de vorm van halfspanten, waarvan de voorzijde is opgelegd in de voorgevel en de achterzijde wordt gesteund door spantbenen met korbels. Eén van de korbels is een hergebruikte balk. Aan de rechterzijde ontbreken gebinten. Daar heeft men in de 18de eeuw gekozen voor één langgerekte balk, die opgelegd is in de voorgevel (voorzijde) en op de dekbalk van het voorste gebint van de dwarsvleugel (achterzijde); technisch gezien een gewaagde constructie. Op deze onderste gebinten en de genoemde balk staan drie A-gebinten, bestaande uit (in de nok) kruisende spantbenen en koppelbalken. Enkele spantbenen zijn hergebruikte onderdelen uit een oudere constructie, waaronder een fliering. De halfronde inkepingen hierin markeren de oplegging van de oude daksporen.

Op deze kapconstructie liggen de flieringen of wurmten van de huidige kap, die gezamenlijk met de muurplaten de kapsporen dragen. De kapsporen liggen op hun plat, kenmerkend voor de 18de eeuw. Bij de restauratie van 1980-'82 zijn veel sporen en het dakbeschot vernieuwd. In de noordelijke hoek tussen de voorvleugel en dwarsvleugel bevond zich oorspronkelijk een zakgoot. Deze is gewijzigd tot een plat dak, vermoedelijk in 1941.

Links: één van de spantbenen in het linkerdeel van de zolder van de voorvleugel, behorende bij een 18de-eeuws halfspant dat aan de voorzijde opgelegd is in de voorgevel en aan de achterzijde wordt gesteund door een spantbeen met korbeel. Haaks hierop ligt een wurmt.

Midden: de langgerekte (onderslag)balk tussen de voorgevel en het eerste spant van de dwarsvleugel, zichtbaar in het rechterdeel van de voorvleugel. Op de voorgrond is de complexe aansluiting tussen de voor- en dwarsvleugel te zien, die secundair is voorzien van een plat dak (vermoedelijk 1941).

Rechts: overzicht van de nokgebinten in de voorvleugel, bestaande uit kruisende spantbenen met een enkelvoudige koppelbalk. Haaks hierop liggen flieringen en een nokbalk, die dienen als ondersteuning voor de (platte) sporen. Een groot deel van de sporen is vernieuwd. De rest van de constructie dateert nog uit het midden van de 18de eeuw.

Links: detail van een van de nokgebinten op de zolder van de voorvleugel (linkerdeel). Herkenbaar is een hergebruikt spantbeen met halfronde uitkepingen, oorspronkelijk een fliering. De inkepingen horen bij de oplegging van ronde sporen (17de eeuw?).

Rechts: de nok van het dak van de voorvleugel. Opmerkelijk is de verschoven aansluiting van de nokbalk op het nokgebint, kennelijk een improvisatie uit het midden van de 18de eeuw als gevolg van de toepassing van hergebruikt hout.

Overzicht van de zolderruimte van de voorvleugel, waarvan de kapconstructie bestaat uit een balk (tussen voorgevel en gebint van de dwarsvleugel) en een A-gebint.

Aansluiting van de dwarsvleugel (achterzijde) op de voorvleugel (voorzijde). In de voorvleugel is het vlieringgebint herkenbaar.

De dwarsvleugel heeft twee stapelspanten uit het tweede kwart van de 17de eeuw (circa 1632), elk bestaande uit een schaargebint of zoldergebint en een A-gebint of vlieringgebint. De zoldergebinten bestaan elk uit twee schuingeplaatste spantbenen, een dekbalk en korbeels, alles in grenenhout. Alle onderlinge aansluitingen zijn uitgevoerd als pengatverbindingen met toognagels. Enkele verbindingen zijn aangepast. Verder is het opmerkelijk dat alleen de telmerken II en III aanwezig zijn. Dit sterkt het vermoeden dat de dwarsvleugel uit circa 1632 in de late 17de eeuw (circa 1687) grondig is vernieuwd, toen het pand is ingericht tot een zelfstandig huis. Waarschijnlijk is daarbij de dwarsvleugel ingekort om het gebouw 'los te maken' van de bijgebouwen achter Nobelstraat 1-3. Mogelijk zijn de spanten zelfs nieuw geplaatst, waarbij enkele aanpassingen hebben plaatsgevonden.

Op deze schaargebinten staan de A-gebinten van de vliering, bestaande uit schuingeplaatste spantbenen met spijkerplaten in de nok en een tussenbalk. In de A-gebinten zijn alle aansluitingen vernageld.

Op deze stapelspanten liggen flieringen of wurmten en een nokbalk, die samen met de muurplaten op de zijgevels dragers zijn voor de platte sporen. Veel van de sporen zijn vernieuwd bij de verbouwing van 1980-'82. Alles is uitgevoerd in naaldhout. De windschoren ontbreken. Het dakbeschot dateert uit 1980-'82.

Aan de achterzijde heeft de kap een wolfseind, vermoedelijk een secundaire aanpassing. De constructie bestaat uit twee kepers en korte sporen.

De indeling en interieur-afwerking van de appartementen dateert uit de periode 1980-'82 en vertoont geen bijzonderheden. Het appartement in de dwarsvleugel was ontmanteld ten tijde van de verkenning, waarmee ook muurwerk uit 1941 kon worden aangetoond bij het platte dak in de hoek tussen de voor- en dwarsvleugel. Bijzonderheden zijn hierin niet gesignaleerd.

Overzicht van de kapconstructie van de dwarsvleugel. Er is sprake van stapelspanten, bestaande uit schaargebinten (zoldergebinten) en A-gebinten (vloeringgebinten). Ze zijn genummerd met de telmerken II en III.

Links: één van de spantbenen van zoldergebint II in de kap van de dwarsvleugel. Het telmerk is aangeduid met een rode cirkel. Door neerslag van bouwstof na sloop van de tussenwanden valt goed te zien dat de balken handmatig zijn gedisseld.

Rechts: één van de spantbenen van een zoldergebint in de kap van de dwarsvleugel. De deur naast het spant geeft toegang tot het trappenhuis. Herkenbaar is telmerk III.

Links: de nok van de dwarsvleugel, gezien naar voren. Het A-spant of vlieringgebint is in de nok gekoppeld door een spijkerplaat, een kenmerkende 17de-eeuwse oplossing. Daaronder is de koppelbalk zichtbaar, waarop flieringen. Op de voorgrond van de foto is het wolfseind van de kap zichtbaar.

Rechts: detail van het zoldergebint van spant III in de dwarsvleugel.

6. Waardestelling

6.1. Rijksmonument en rijksbeschermd stadgezicht

Het pand Oude Molstraat 30/30A-D is sinds 23 juli 1981 geregistreerd als rijksmonument nr. 17864³⁴, voorzien van onderstaande omschrijving:

'PAND met verdieping, lage zolderverdieping en zadeldak, evenwijdig aan de straat tussen puntgevels. Het huis dateert in oorsprong uit de 16e eeuw. De voorgevel heeft een houten kroonlijst en een winkelpui met getoogde schuifvensters tussen gesneden pilasters, een eierlijst onder het hoofdgestel, derde kwart 19e eeuw. Zesruitsschuifvensters op de eerste verdieping, 16e eeuwse kelder van twee traveeën met ribloze kruisgewelven en stenen keldertrap. Begane-grond: gang met marmeren plavuizen. Kamer met 17e eeuwse balkenzoldering met vakkenverdeling. 18e eeuwse paneeldeuren. Deur met halfronde, gedeeld bovenlicht in geprofileerde omlijsting naar trapopgang. Spiltrap met raam in zandstenen kozijn, 16e eeuw. Eerste verdieping: kamer met balkenzoldering. Voorts een 16e eeuwse strokendeur. De zoldertrap heeft op het bordes een 17e eeuwse trapleuning met balusters. 16e eeuwse kap met gedisselde balken; zadeldak van drie jukken, evenwijdig aan de straat en geflankeerd door puntgevels. De kap over het achterhuis telt twee jukken waarin telmerken.'

Op grond van deze omschrijving is het pand als bouwkundige eenheid geheel beschermd, zowel uitwendig als inwendig (indeling/ interieur).

Bovendien ligt het pand in het rijksbeschermd stadsgezicht, besluit nummer 1639 (28 juni 1994). De Erfgoedwet uit 2016 definieert een beschermd stads- of dorpsgezicht als: *'Groepen van onroerende zaken die van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun onderlinge ruimtelijke of structurele samenhang dan wel in hun wetenschappelijke of cultuurhistorische waarde en in welke groepen één of meer monumenten bevinden'*. Bescherming geschiedt door middel van een bestemmingsplan, hier 'St. Jacobskerk e.o., 's-Gravenhage bestemmingsplan deels onherroepelijk in werking (vastgesteld 2013-10-17)'/ 'St. Jacobskerk e.o., gemeente 's-Gravenhage, gerechtelijke uitspraak vastgesteld (2014-07-23).'

Voor het beschermde stadsgezicht geldt een dubbelbestemming 'Waarde - Cultuurhistorie' op het perceel/ pand. Artikel 29.1 definieert de omschrijving: *'De voor 'Waarde - Cultuurhistorie' aangewezen gronden zijn, behalve voor de daar voorkomende bestemmingen als bedoeld in artikelen 3 tot en met 29, mede bestemd voor behoud en bescherming van de cultuurhistorische waarden van het Rijksbeschermd stadsgezicht Centrum Den Haag, zoals beschreven in het aanwijzingsbesluit Rijksbeschermd stadsgezicht 's-Gravenhage uitbreiding van 28 juni 1994 met de bijbehorende toelichtingen opgenomen in bijlagen 2, 3, 4, 5 en 6 van het plan'*.³⁵

Dat alles betekent niet dat alle onderdelen van het gebouw dezelfde cultuurhistorische waarden hebben. Daarom heeft een 'interne waardestelling' plaatsgevonden volgens de 'Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek, 2009'. Daarbij zijn de 'monumentwaarden' van (onderdelen van) het pand vergeleken en gewogen binnen het kader van object zelf.

³⁴ <https://monumentenregister.cultureelerfgoed.nl/monumenten/17864>.

³⁵ <https://www.ruimtelijkeplannen.nl/viewer/view>

Begrenzingskaart van het beschermde stadsgezicht Den Haag (https://archisarchief.cultureelerfgoed.nl/Beschermde_Gezichten/BG1639/BEGRENZINGSKAART_aanwijzing_1639.jpg).

Dit leidt tot een classificatie in drie categorieën: hoge-, positieve en indifferente monumentwaarden. Deze classificatie geeft aan hoe belangrijk de verschillende onderdelen en aspecten zijn voor de leesbaarheid van de geschiedenis van het gebouw.³⁶

- Hoge monumentwaarden: deze onderdelen/ aspecten zijn van cruciaal belang voor de structuur en/of betekenis van het object ('afleesbaarheid van het verhaal van het gebouw').
- Positieve monumentwaarden: deze onderdelen/ aspecten zijn van belang voor de structuur en/of betekenis van het object.
- Indifferente monumentwaarden: deze onderdelen/ aspecten zijn van relatief weinig of geen belang voor de structuur en/of betekenis van het object.

6.2. Samenvatting bouwgeschiedenis

In de 15de eeuw bevond zich op het terrein van Oude Molstraat 30 een publieke put, waar de bewoners uit de omgeving water konden putten. De 16de eeuw werd hier een eerste woning gebouwd, een éénlaags woning met een zadeldak evenwijdig aan de straat. Hiervan resteren onderdelen van het muurwerk, inclusief de overwelfde kelder. De put werd afgedekt door een koepelgewelf in 1622, waarmee hij werd gereduceerd tot een pomp.

³⁶ Deze waardestelling is uitsluitend gebaseerd op de cultuurhistorische belangen van het complex, zonder rekening te houden met de bouwtechnische toestand en gebruik(er)sbelangen.

Omstreeks 1632 kwam tegen de achterzijde van het huis een dwarsvleugel tot stand, die als een hout- en turfschuur bij het patriciërshuis Nobelstraat 1-3 fungeerde met daarboven kamers voor 'siecken ende knechts' (zolder?).

In de late 17de eeuw (circa 1687) werd het huis aanzienlijk uitgebreid. De voorvleugel werd verhoogd met een extra verdieping en een zadelpak, evenwijdig aan de straat. De achtervleugel werd onderdeel van de woning, waartoe hij vermoedelijk is ingekort en aangepast. Delen van de oude kapconstructie zijn herplaatst, waaronder twee spanten (II en III). Deze vleugel kreeg hoogstwaarschijnlijk een nieuwe achtergevel en in de hoek tussen de voorvleugel en de dwarsvleugel kwam een trappenhuis tot stand, voorzien van een (tweedelige) spiltrap.

In het midden van de 18de eeuw kreeg het huis zijn huidige hoofdvorm, waarbij de voorvleugel is verhoogd en de voorgevel is vernieuwd. Ook zullen de indeling en het interieur zijn vernieuwd. In de 19de eeuw kreeg het gebouw op de begane grond winkel- en bedrijfsfuncties, waarvoor omstreeks 1880 een winkelpui is geplaatst. De verdiepingen bleven in gebruik als bovenwoningen, waarvan de indeling en interieur-afwerking meermalen is gewijzigd. In twee fasen werd de begane grond ingenomen door de wijnhandel van de firma Richters, gevestigd in het buurpand (Oude Molstraat 32).

In 1976 zijn de panden Oude Molstraat 30 en 32 overgenomen door Stichting Stadsherstel Den Haag en Omgeving, daarna overgedragen aan de NV Stadsherstel Den Haag en Omgeving als eerste restauratie- en herbestemmingsproject. De panden bleken in een zeer slechte onderhoudstoestand, zodat veel vernieuwingen doorgevoerd moesten worden. Zo moest de achtergevel geheel vernieuwd worden, de voorgevel kon met kunst- en vliegwerk gelukkig nog net behouden blijven. De werkzaamheden zijn met zorg geschied, waarbij de bestaande monumentwaarden zoveel mogelijk zijn gerespecteerd.

6.3. Interne waardestelling

Deze waardestelling wordt tevens verbeeld in de waardestellingsrepresentatietekeningen in hoofdstuk 6.4.

Situering

Het pand heeft hoge monumentwaarden als beeldbepalend pand in het beschermde stadsgezicht. In het stratenplan is de middeleeuwse hoofdopzet nog duidelijk herkenbaar, waarbij het smalle profiel en enigszins slingerende beloop van de Oude Molstraat herinnert aan het oorspronkelijke achterpad tussen de Markten en een gasthuishofstede ten noorden van de Molstraat. De rooilijnen zijn rechtgetrokken vanaf de 16de eeuw.

Het huidige gevelbeeld aan de Oude Molstraat heeft een overwegend 18de- tot 20ste-eeuws karakter, maar bevat in zijn verkaveling, massa-opbouw en materiaalgebruik veel aanwijzingen voor een aanzienlijk oudere datering van veel panden. Dat laatste geldt ook voor het pand Oude Molstraat 30/30A-D.

Bouwmassa

De bouwmassa heeft hoge monumentwaarden, vanwege de herkenbare bouwfaserings met een gefaseerd tot stand gekomen voorvleugel (16de, 17de en 18de eeuw), een 17de-eeuwse dwarsvleugel en trappenhuis. De voorvleugel is herkenbaar aan het zadeldak evenwijdig aan de straat, de dwarsvleugel aan de haaks aansluitende kap met wolfseind.

Het platte dak in de hoek tussen beide vleugels heeft indifferente monumentwaarden, aangezien er sprake is van een tamelijk recente, sobere toevoeging op pragmatische gronden (voorkomen lekkage via zakgoot).

Gevels en dak

De voorgevel heeft hoge monumentwaarden vanwege de kenmerkende 18de-eeuwse hoofdvorm, het zorgvuldige metselwerk met origineel voegwerk en een dodekoprode beschildering. De vensters zijn origineel onderdeel van de gevel (18de eeuw), de schuif- en stolpramen horen tot de (beeldbepalende) 19de-eeuwse aanpassingen. Gerelateerd aan de afleesbaarheid van de bouwgeschiedenis, worden hieraan hoge monumentwaarden toegekend. Het linkervenster op de tweede verdieping is een reconstructie uit 1980-'82, maar past qua architectuur geheel bij de hoofdopzet van de gevel. Daarom worden positieve monumentwaarden toegekend (architectonische eenheid van de voorgevel).

De laat-19de-eeuwse winkelpui heeft hoge monumentwaarden, vanwege de kenmerkende opzet en uitvoering en als herinnering aan de city-vorming van de binnenstad van Den Haag in de late 19de eeuw (uitbreiding winkelvoorzieningen).

De zijgevels hebben hoge monumentwaarden, vanwege de hoge ouderdom en afleesbaarheid van de bouwgeschiedenis vanaf de 16de eeuw.

De achtergevel heeft indifferente monumentwaarden. Hij is weliswaar essentieel onderdeel van de laat-17de-eeuwse hoofdopzet van de dwarsvleugel van het pand en een reconstructie van de originele 17de-eeuwse gevel (1980-'82), maar door de uitvoering in moderne machinale baksteen niet als zodanig herkenbaar. De vensters en ramen hebben een 19de-eeuwse vormgeving, vermoedelijk in aansluiting met de vensters in de voorgevel.

De dakdekking is vernieuwd in 1980-'82 in Oudhollandse pannen, passend bij het karakter en de architectuur van het pand. Deze hebben positieve monumentwaarden.

Draagconstructie

De kelder onder de voorvleugel heeft hoge monumentwaarden, vanwege de 16de-eeuwse opzet met gemetselde kruisgraatgewelven. Dit is het oudste onderdeel van het gebouw. Bovendien zijn kelders uit de 16de eeuw in Den Haag zeldzaam.

De balklaag boven de begane grond is geheel vernieuwd bij de restauratie van 1980-'82, afwijkend van de oorspronkelijke situatie (moer- en kinderbinten). Hieraan worden indifferente monumentwaarden toegekend. De verlaagde plafonds in de voorkamers herinneren op vrijelijke wijze aan de verdwenen moer- en kinderbalken. Toch worden ook hieraan indifferente monumentwaarden toegekend – ze hebben namelijk meer het karakter van een decor in plaats van een balklaag.

De balklaag boven de eerste verdieping van de voorvleugel heeft hoge monumentwaarden, vanwege de herkenbare laat-17de-eeuwse opzet van de moer- en kinderbinten. Deze balklaag is een essentieel voor de afleesbaarheid van de bouwgeschiedenis. De balklaag in de dwarsvleugel is onbekend. Op de vergunningstekeningen van 1979 staat een enkelvoudige balklaag met onderslagbalk getekend, waarvan de datering onduidelijk is (late 17de eeuw). Vooralsnog bestaat de verwachting van hoge monumentwaarden. De balklaag is dan van belang in samenhang met de kapconstructie daarboven (afleesbaarheid van de bouwgeschiedenis).

De kapconstructies in de voorvleugel en dwarsvleugel hebben hoge monumentwaarden, vanwege de herkenbare datering, fasering en de bouwsporen van herplaatsing (dwarsvleugel). De kap van de dwarsvleugel dateert in opzet uit circa 1635, maar is bij inkorting van het gebouw herplaatst (late 17de eeuw). De kap van de voorvleugel hoort bij de verhoging van het pand in het midden van de 18de eeuw. Opmerkelijk is de lichte constructie met halfspanten, balken en

lichte A-gebinten, kenmerkend voor de Haagse bouwtraditie in de 18de eeuw. Ook de sporen op hun plat zijn kenmerkend voor de Haagse bouwtraditie in de 18de en 19de eeuw.

Indeling en interieur-afwerking

De 16de-eeuwse kelder met kruisgraatgewelven is reeds benoemd als onderdeel van de constructie. De steekgewelven voor het kelderlicht, de entree en een nis zijn essentieel onderdeel van die constructie. Ze geven blijk van de oorspronkelijke opzet en vormen een aanwijzig voor de oorspronkelijke functie. De bakstenen trap aan de achterzijde is van jongere datum, maar heeft eveneens hoge monumentwaarden als essentieel onderdeel van de historische hoofdopzet.

De vloerafwerking is van zeer recente datum en heeft indifferente monumentwaarden. Hij is veel te luxe in uitvoering, gerelateerd aan de (oorspronkelijke) functie.

De begane grond heeft nog slechts enkele restanten van de oude indeling, waaronder gedeelten van de tussenmuur tussen voorvleugel en dwarsvleugel (16de en 17de eeuw) en de wanden ter weerszijden van de gang (18de eeuw?). De genoemde tussenmuur heeft hoge monumentwaarden, omdat hieruit de gefaseerde totstandkoming afleesbaar is (verschil in bouwfasen). De gang is een wezenlijk onderdeel van de 18de-eeuwse hoofdopzet van het huis en heeft daarom hoge monumentwaarden. Gereconstrueerde delen van deze wanden hebben positieve waarden, omdat ze – ondanks vernieuwing – nog wel bijdragen aan de herkenbaarheid van de historische indeling en opzet van het huis.

De marmertegels in de gang worden gedateerd in de 18de eeuw en hebben hoge monumentwaarden als onderdeel van een beeldbepalende bouwphase voor het gebouw. Het 17de-eeuwse trappenhuis met de beide spiltrappen heeft hoge monumentwaarden als wezenlijk onderdeel van de hoofdopzet van het huis, maar ook als bijzonder en relatief zeldzaam voorbeeld van een trappenhuis uit deze periode. In de achtergevel bevindt zich een origineel zandstenen venster. Ook dat heeft hoge monumentwaarden als wezenlijk onderdeel van de oorspronkelijke opzet van het trappenhuis.

De pompkast in de rechtersvoorkamer op de begane grond heeft positieve monumentwaarden, omdat deze context geeft aan de originele onderdelen van de pomp (die als losse onderdelen hoge monumentwaarden hebben). De plavuizen hebben indifferente monumentwaarden, aangezien er sprake is van een nieuwe invulling in historiserende vormen.

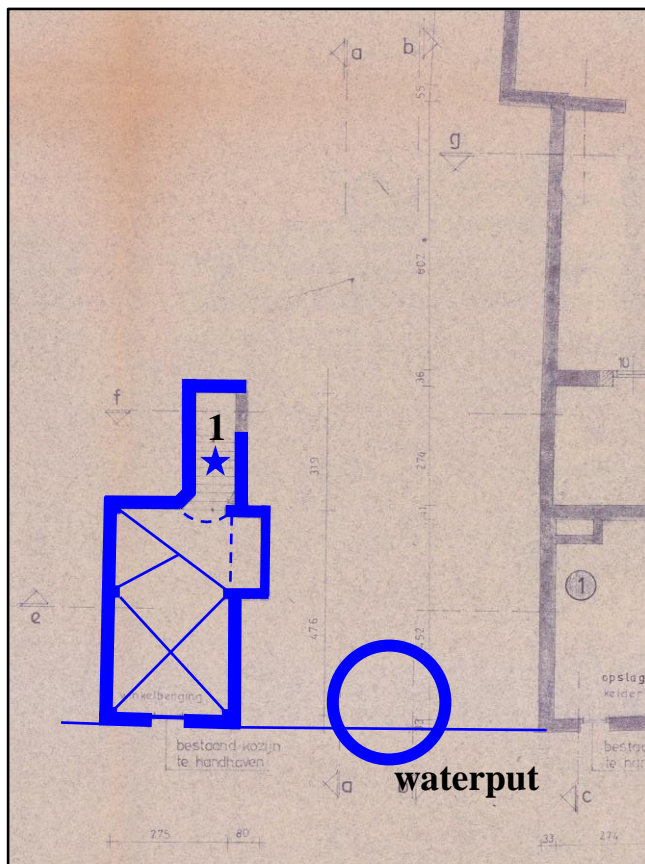
De 19de-eeuwse steektrappen in de voorvleugel hebben indifferente monumentwaarden, omdat de oorspronkelijke context van de bijbehorende indeling en afwerking nagenoeg geheel verdwenen is. Bovendien zijn de trappen aanzienlijk gewijzigd bij de restauratie in de periode 1980-'82.

De verdere indeling is geheel vernieuwd en ook grotendeels een nieuwe invulling in het bestaande casco. Hieraan worden indifferente monumentwaarden toegekend.

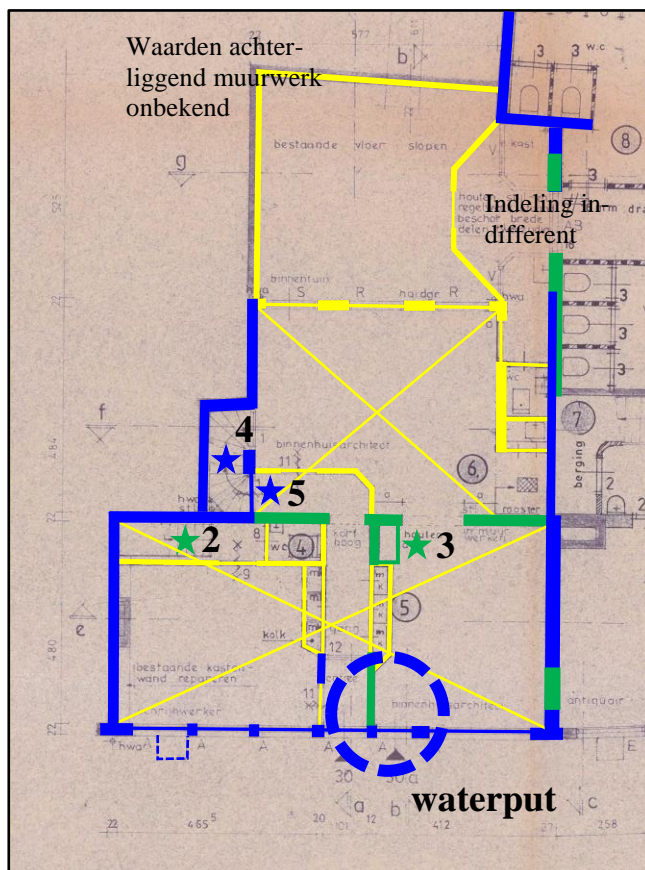
Op de eerste verdieping hebben alleen de dragende wanden hoge monumentwaarden, aangezien die de opbouw van het huis uit een voor- en dwarsvleugel herkenbaar maken (onderdeel van de afleesbare bouwgeschiedenis). Het trappenhuis heeft op dit niveau een originele overloop, die in samenhang met het trappenhuis hoge monumentwaarden heeft. Ook de (herplaatste) 18de-eeuwse eikenhouten deur in het trappenhuis heeft hoge monumentwaarden. De verdere indeling is geheel vernieuwd en ook grotendeels een nieuwe invulling in het bestaande casco. Hieraan worden indifferente monumentwaarden toegekend.

De indeling van de zolder is geheel vernieuwd en ook grotendeels een nieuwe invulling in het bestaande casco. Hieraan worden indifferente monumentwaarden toegekend.

6.4. Waardestelingsrepresentatietekeningen

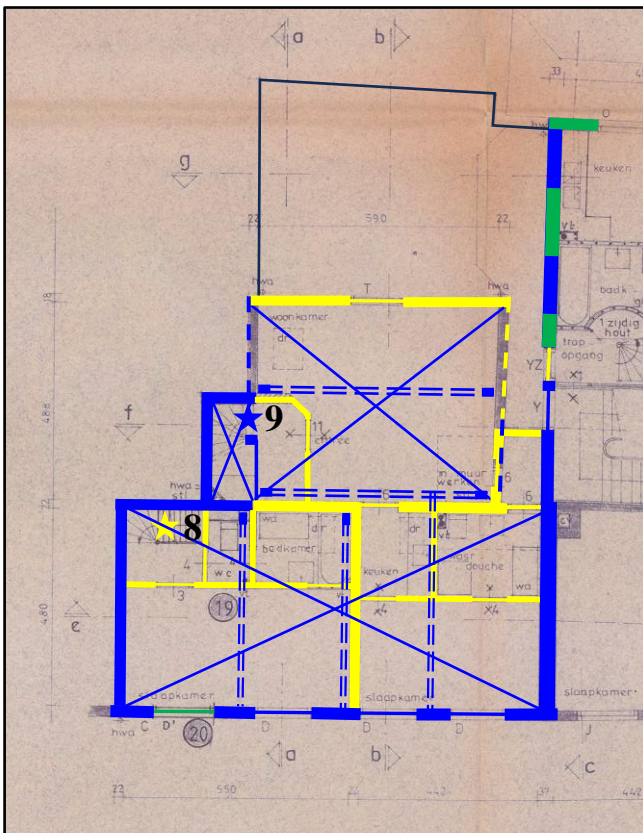
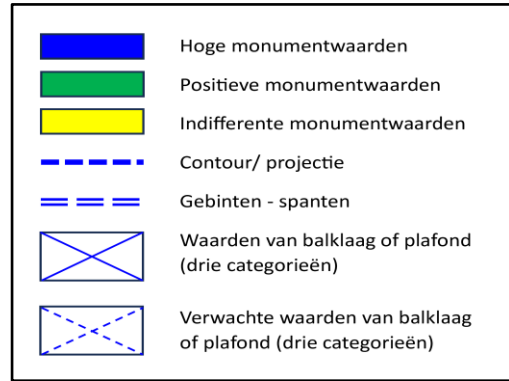
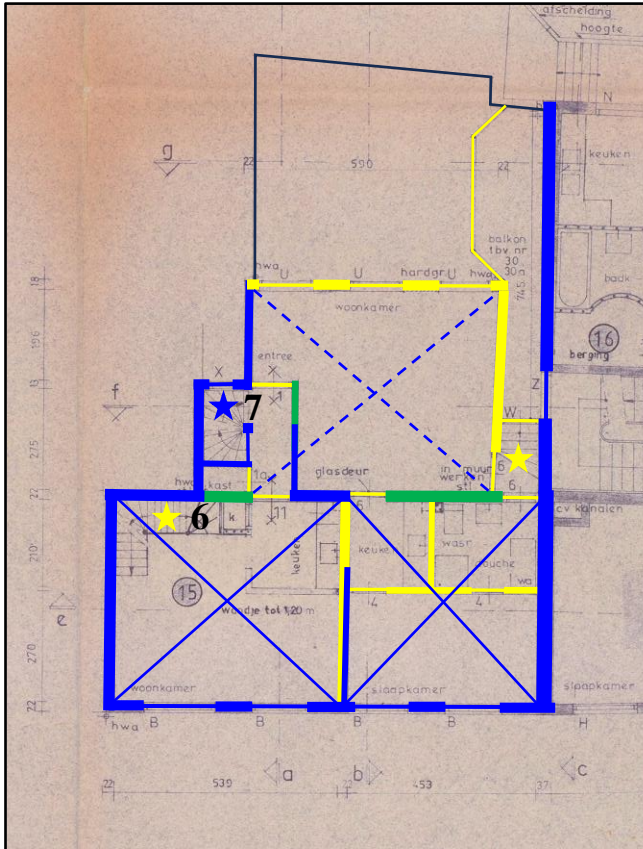
	Hoge monumentwaarden
	Positieve monumentwaarden
	Indifferente monumentwaarden
	Contour/ projectie
	Gebinten - spanten
	Waarden van balklaag of plafond (drie categorieën)
	Verwachte waarden van balklaag of plafond (drie categorieën)

De gewijzigde plattegronden van de kelder (boven) en de begane grond (onder), uitsnede uit het restauratieplan van architectenburo Van der Sterre Peetoom uit december 1978 (RCE pandsdossier). Ingetekend is de classificatie in hoge, positieve en indifferente monumentwaarden. De balklagen zijn vernieuwd in 1980-'82 en hebben indifferente monumentwaarden, evenals de plafonds. Deze tekening kan alleen worden gebruikt in samenhang met de tekst van hoofdstuk 6.3.

De cijfers verwijzen naar:

1. Keldertrap van gele baksteen
2. 19de-eeuwse trap
3. Pompkast uit 1980-'82 (positieve monumentwaarden) met originele pomp-onderdelen (hoge monumentwaarden)
4. Trappenhuis met spiltrappen
5. Deurkozijn met tweepaneelsdeur en bovenlicht

De gewijzigde plattegronden van de eerste verdieping (boven) en tweede verdieping (onder), uitsnede uit het restauratieplan van architectenburo Van der Sterre Peetoom uit december 1978 (RCE pandsdossier).

Ingetekend is de classificatie in hoge, positieve en indifferente monumentwaarden. Deze tekening kan alleen worden gebruikt in samenhang met de tekst van hoofdstuk 6.3.

De cijfers verwijzen naar:

- 6. 19de-eeuwse trap met een leuning uit 1980- '82*
- 7. Trappenhuis met spiltrappen, zandstenen venstertje en eikenhouten paneeldeuren*
- 8. 19de-eeuwse trap*
- 9. Trappenhuis met spiltrappen en leuning met balusters*

7. Gebruikte literatuur en bronnen

Literatuur

- L. Molhuysen, H. Rosenberg en C.J.J. Stal, *Graven in het verleden*, 's-Gravenhage 1982.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Stichting Bouwhistorisch Onderzoek, Vereniging Nederlandse Gemeenten, Atelier Rijksbouwmeester en de Rijksgebouwendienst, *Richtlijnen Bouwhistorisch Onderzoek, lezen en analyseren van cultuurhistorisch erfgoed*, Den Haag 2009.
- A. Steegh, *Monumentenatlas van Nederland 1100 Historische Nederzettingen in kaart*, Zutphen 1985 (2de druk).

Internetsites

- https://archisearchief.cultureelerfgoed.nl/Beschermde_Gezichten/BG1639/
- <https://www.denhaag-nu.nl/specialiteiten/41-het-haagse-hopje-van-baron-hop.html>
- <https://monumentenregister.cultureelerfgoed.nl/monumenten/17772>
- https://nl.wikipedia.org/wiki/Piet_Moeskops
- <http://www.random1920.nl/>
- <https://www.ruimtelijkeplannen.nl/viewer/view>
- www.topotijdreis.nl

Archiefbronnen

- Gemeente Den Haag, bouwarchief en bouwarchief/ microfiches
- HGA beeldbank (<https://haagsgemeentearchief.nl/mediabank/beeldcollectie/>)
- Kadaster (kadastrviewer)
- Rijksdienst voor het cultureel Erfgoed (RCE), pandsdossier
- RCE, beeldbank (<https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/beeldbank>)
- Stadsherstel Den Haag: tekeningen, correspondentie en foto's (archief Stadsherstel)

